

Veterinärbrist eller bristande arbetssituation?

– En studie över svenska veterinärers arbetssituation och psykiska välbefinnande

Lack of veterinarians or inadequate work situation? – A study of Swedish veterinarians' work situation and mental well-being

Felicia Hogrell

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Veterinärprogrammet
Uppsala 2021

Veterinärbrist eller bristande arbetssituation? - En studie över svenska veterinärers arbetssituation och psykiska välbefinnande

Lack of veterinarians or inadequate work situation? – A study of Swedish veterinarians' work situation and mental well-being

Felicia Hogrell

Handledare: Helena Röcklinsberg, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Examinator: Johan Lindsjö, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i veterinärmedicin
Kurskod: EX0869
Program/utbildning: Veterinärprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för kliniska vetenskaper

Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2021

Nyckelord: Arbetsmiljö, veterinäretik, moralisk stress, psykiskt välbefinnande

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Branchorganisationen för svensk djursjukvård har under det senaste året larmat om en brist på legitimerade veterinärer. Samtidigt visar studier att veterinärer på många håll har en hög arbetsbelastning och upplever mycket stress i arbetet. Svenska veterinärer har även en hög sjukfrånvaro såväl generellt som för psykiatriska diagnoser. De närmaste åren väntas två stora utmaningar för veterinärkåren vara att öka antalet utbildningsplatser på djursjukskötar- och veterinärprogrammet samt psykisk ohälsa.

Denna studie syftar till att bidra med en ökad förståelse för hur kliniskt verksamma svenska veterinärer ser på sin arbetssituation och på sitt psykiska välbefinnande. Förhoppningen är att detta skall leda till en ökad medvetenhet och kunskap kring yrkesgruppens arbetssituation. På så sätt kan arbetet på sikt medverka till att förbättra veterinärers arbetsrelaterade psykiska hälsa.

För att studera detta utformades en webbenkät riktad till kliniskt verksamma veterinärer. Enkäten innefattar frågor kring hur respondenten upplever sin arbetssituation samt sitt psykiska välbefinnande. Frågeformuläret består av 13 frågor varav tre med flera delfrågor. Under hösten 2020 mailades enkäten ut till Svenska Veterinärförbundets medlemmar, lades upp på Distriktsveterinärernas medarbetarwebb och spreds på Veterinärmagazinets hemsida samt i Facebookgrupper vars medlemmar uteslutande består av veterinärer. Webbenkäten var öppen i 19 dagar och besvarades fullständigt av 503 personer.

Svarsresultatet visar bland annat att tre fjärdedelar av respondenterna arbetar övertid varje vecka (76 %), vilket tyder på mycket hög arbetsbelastning inom gruppen. Bland veterinärer inom smådjurspraktik och blandad praktik uppgav en hög andel (55–64 %) att de upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska hälsa negativt. Förvånande är att 70 % av samtliga respondenter samtidigt svarade att de trivs bra eller mycket bra med sitt arbete. En självskattning av de svarandes psykiska välbefinnande ger en medelpoäng som talar för att veterinärer som arbetar inom smådjurspraktik har ett lägre genomsnittligt psykiskt välbefinnande än den svenska befolkningen i stort. Anmärkningsvärt är att veterinärer inom smådjurspraktik både upplever att deras arbetssituation påverkar dem negativt i en högre utsträckning, samt skattar sitt psykiska välbefinnande lägre än andra veterinärer. Övriga yrkesgrupper uppger att arbetssituationen påverkar dem negativt i en lägre grad, samt skattar sitt psykiska välbefinnande högre i en större utsträckning.

Studiens resultat talar för att stöd från kollegor samt kontakt med djurägare är områden i arbetet som fungerar bra eller mycket bra för majoriteten av studiens deltagare. Undersökningen visar även flera områden med förbättringspotential inom veterinärers arbetsmiljö. Exempel på sådana är tillräcklig tid för varje patient, balanserad arbetsbelastning och tillräcklig lön för sin arbetsinsats. Detta kan vara bidragande faktorer till att veterinärer har en hög andel sjukskrivningar. Kanske är det också omständigheter som medverkar till att en betydande andel av studiens deltagare skattar sitt psykiska välbefinnande lågt. Även om resultatet från denna undersökning ej kan förväntas beskriva situationen för samtliga kliniskt verksamma veterinärer, visar det på tydliga tendenser bland en betydande andel av dem. Resultatet indikerar att en bristande arbetssituation kan vara en bidragande orsak till den eventuella veterinärbristen.

Nyckelord: Arbetsmiljö, veterinäretik, moralisk stress, psykiskt välbefinnande

Abstract

During the last year, The Swedish Federation of Green Employers have warned about a shortage of licensed veterinarians. Concurrent studies show that many veterinarians have a heavy workload and experience a high level of stress at work. In addition, Swedish veterinarians have an increased risk of sick leave both in general and in psychiatric diagnoses. In the upcoming years, the veterinary field will face two major challenges; mental illness as well as an increased number of students in the veterinary nursing and veterinary program.

This study aims to contribute to an increased understanding of how clinically active Swedish veterinarians view their work situation and their mental health. The aspiration of this study is to shine a light on the working conditions of the veterinary clinicians and hopefully contribute to improving the mental health for veterinarians in the future.

The study was conducted as an online survey that was designed specifically for clinically active veterinarians. The questionnaire includes questions about how the respondent experiences his or her work situation and mental well-being. The online survey consists of 13 questions, three of those have several sub-questions. During the autumn of 2020 the questionnaire was emailed to the Swedish Veterinary Association's members, posted on the District Veterinarians' employee website and distributed on Veterinärmagazinet's website and in Facebook groups whose members consist exclusively of veterinarians. The questionnaire was open for 19 days and was answered completely by 503 participants.

The results show that three quarters of the respondents work overtime every week (76%), which indicates a high workload within the group. Among veterinarians in small animal practice and mixed practice 55-64% feel that their work situation has a negative effect on their mental health. Surprisingly enough 70% of all the respondents at the same time enjoy their work well or very well. A self-assessment of the respondents' mental well-being gives an average score that indicates that veterinarians in small animal practice have an average mental well-being that is low compared to the Swedish population as a whole. It is notable that veterinarians in small animal practice both experience that their work situation has a negative effect on them to a greater extent, and value their mental well-being lower than other veterinarians. Remaining groups state that the work situation has a less negative effect on them, and value their mental well-being higher.

The results indicate that support from colleagues and contact with animal owners are areas in work that works well according to a majority of the study participants. The survey also shows several areas with potential for improvement within veterinarians' work environment. For example, enough time for each patient, balanced workload and sufficient salary for your work effort. This may contribute to veterinarians' high proportion of sick leave, and perhaps also to the fact that many of the participants in this study consider their mental well-being low. Although the results from the study cannot be considered to describe the situation for all Swedish clinical veterinarians, it shows clear trends among a significant proportion of them. The results of this study indicate that an inadequate work situation could be a contributing factor to a shortage of veterinarians.

Keywords: Working environment, veterinary ethics, moral stress, mental well-being

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
2. Litteraturoversikt	11
2.1. Veterinäryrket idag	11
2.2. Psykisk ohälsa	13
2.3. Arbetsmiljö	15
2.3.1. Arbetsbelastning och övertidsarbete	16
2.3.2. Arbetstidslagen	17
2.3.3. Löner	17
2.4. Etiska frågor	18
3. Material och metod	21
3.1. Enkät	21
3.1.1. Psykiskt välbefinnandeindex WHO-5	22
3.2. Utskick och urval	22
4. Resultat	23
4.1. Enkäten	23
4.1.1. Fråga 1	24
4.1.2. Fråga 2	24
4.1.3. Fråga 3	25
4.1.4. Fråga 4	25
4.1.5. Fråga 5	26
4.1.6. Fråga 6	26
4.1.7. Fråga 7	27
4.1.8. Fråga 8	27
4.1.9. Fråga 9	28
4.1.10. Fråga 10	28
4.1.11. Fråga 11	30
4.1.12. Fråga 12	31
4.1.13. Fråga 13	31
5. Diskussion	33
5.1. Slutsats	37
Referenser	39
Populärvetenskaplig sammanfattning	43
Bilaga	45
Enkäten	45

1. Inledning

Flertalet medier har under det senaste året larmat om en brist på legitimerade veterinärer. Svensk djursjukvårds branschrapport från 2019 visar att det bland deras medlemsföretag finns ett anställningsbehov av 365 veterinärer under de närmaste 12 månaderna (Gröna arbetsgivare 2019). Samtidigt examineras omkring 80 veterinärer årligen från den svenska veterinärbildningen (SCB 2020b). Utöver detta utbildar sig en betydande andel utomlands, år 2015 hade omkring 65 % procent av veterinärerna som legitimerades läst utbildningen i ett annat land (Gröna arbetsgivare 2016). Varje år utfärdas även ett antal tillfälliga tillstånd till personer med utbildning från EES-land eller Schweiz (Höjgård & Sundström 2020).

Sveriges Veterinärförbund menar i ett uttalande att veterinärbristen inte enbart kan lösas med ett ökat antal utbildningsplatser på veterinärprogrammet. Det krävs även en arbetsmiljö och förutsättningar som möjliggör att befintliga veterinärer stannar inom yrket (Sveriges Veterinärförbund 2020).

Åtskilliga rapporter pekar på brister inom veterinärers arbetssituation. I Naturvetarnas undersökning från 2019 uppgav tre fjärdedelar av de 852 deltagarna att de under det senaste året haft hög eller mycket hög arbetsbelastning (Jervinge 2019). Under samma studie svarade 67 % att de upplevt arbetsmiljöproblem på sin arbetsplats under det senaste året. De vanligaste primära orsakerna till problemen uppgavs vara stress och hög arbetsbelastning, följt av bristande personella resurser samt bristande ledarskap.

Enligt en socialförsäkringsrapport från 2020 har svenska veterinärer en hög sjukfrånvaro såväl generellt som för psykiatriska diagnoser (Försäkringskassan 2020). Högst är överrisken för sjukfall i stressrelaterad psykisk ohälsa, men veterinärer har även en ökad risk för alla diagnoser, psykiatriska diagnoser och utmattningssyndrom. En möjlig orsak till detta uppges vara en ökad efterfrågan på djursjukvård i kombination med en låg veterinärtäthet, vilket bidragit till en bristande arbetsmiljö.

Detta sammantaget påvisar ett tydligt behov av att belysa och undersöka svenska veterinärers arbetssituation och psykiska välbefinnande. Denna studie syftar därav till att bidra med en ökad förståelse för hur kliniskt verksamma svenska veterinärer ser på sin arbetssituation och på sitt psykiska välbefinnande. Förhoppningen är att

detta skall leda till en ökad medvetenhet och kunskap kring yrkesgruppens arbets-situation. På så sätt kan arbetet på sikt bidra till att förbättra veterinärers arbetsre-laterade psykiska hälsa.

2. Litteraturöversikt

2.1. Veterinäryrket idag

I Sverige finns det idag omkring 2500 anställda veterinärer (SCB 2020a). Därtill tillkommer många egenföretagare. Distriktsveterinärerna är en av de största arbetsgivarna med ungefär 500 anställda veterinärer (Distriktsveterinärerna 2020). Hur stor andel av veterinärerna som arbetar kliniskt är inte helt kartlagt. I Sverige är den genomsnittliga åldern bland anställda veterinärer 40 år bland kvinnor och 45 år bland män (Statistiska centralbyrån 2017). Veterinäryrket har under det senaste seklet gått från att vara helt mansdominerat till att huvudsakligen domineras av kvinnor, trenden är liknade internationellt (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Svensk statistik från 2017 visar att kvinnor utgör ungefär 79 % av dagens yrkesverksamma veterinärer (Statistiska centralbyrån 2017). Sett till Europa är andelen kvinnliga veterinärer 58 % och andelen män 42 %, enligt en undersökning från 2018 (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Samma studie visade att andelen kvinnliga veterinärer ökat med 5 % under åren 2015 – 2018. Denna utveckling ser ut att fortsätta även framöver. I en undersökning från 2015 där 3111 veterinärstudenter från 89 länder deltog, var 77 % av deltagarna kvinnor (Federation of Veterinarians of Europe & International Veterinary Student's Association 2015). År 2020 var antalet antagna kvinnor på det svenska veterinärprogrammet 94, och antalet män 14, det vill säga omkring 87 % av de antagna var kvinnor (Universitets- och högskolerådet 2020).

I Europa finns det drygt 300 000 veterinärer vilka bland annat bär ansvaret för behandlingen av omkring 290 miljoner sällskapsdjur och 371 miljoner nötkreatur, grisar, får och getter (Federation of Veterinarians of Europe 2018). I Sverige arbetar de flesta veterinärerna inom klinisk praktik, varav majoriteten inom smådjurspraktik. Enligt Jordbruksverkets rapport från 2013 tillhör omkring 20 % av de kliniskt verksamma veterinärerna lantbruksdjurssektorn, 20 % hästsektorn och 60 % sällskapsdjurssektorn (Jordbruksverket 2013). Det är oklart ifall dessa siffror ändrats sedan dess.

Det har på senare år skett en omställning av veterinärbranschen där veterinärklinikerorna blivit allt större och de små privatägda klinikerna minskar i antal (Federation

of Veterinarians of Europe 2018). En stor andel av Sveriges veterinärkliniker och djursjukhus har blivit uppköpta av större företag, varav Evidensia och Anicura är de två dominerande (Jordbruksverket 2013). Detta har medfört att allt fler veterinärer är anställda istället för egenföretagare. Utvecklingen inom veterinärmedicin sker i en snabb takt och nivån på djursjukvården närmar sig allt mer den inom humanvården (Jordbruksverket 2013; Gröna arbetsgivare 2019).

Enligt flera organisationer råder det i nuläget en veterinärbrist i Sverige och Europa, vilket har medfört en låg arbetslöshet (Federation of Veterinarians of Europe 2018; Gröna arbetsgivare 2019). Svensk djursjukvårds branschrapport från 2019 visar att det bland deras medlemsföretag finns ett rekryteringsbehov av 365 veterinärer under de närmaste 12 månaderna, 94 av dessa med specialistkompetens (Gröna arbetsgivare 2019). Detta är en svår situation att lösa då det i nuläget examineras omkring 80 veterinärer i Sverige varje år från Sveriges lantbruksuniversitet (SCB 2020b). Utöver detta utbildar sig en betydande andel utomlands. Omkring 65 % procent av veterinärerna som legitimerades 2015 hade gått utbildningen i ett annat land (Gröna arbetsgivare 2016). Årligen utfärdas även ett antal tillfälliga tillstånd till personer med en utbildning från ett EES-land eller Schweiz (Höjgård & Sundström 2020).

Huruvida det faktiskt är en brist på veterinärer är dock omdiskuterat. Så sent som 2013 bedömde Jordbruksverket att det fanns ett överskott på veterinärer i Sverige, och planerade att minska antalet platser på veterinärprogrammet (Jordbruksverket 2013). Höjgård och Sundström (2020) undersökte situationen i sin studie från 2020. De pekar på att det totala antalet utfärdade veterinärlegitimationer ökat mellan 2010 – 2018 och även antalet yrkesverksamma veterinärer har ökat med 33 % under samma period. Vidare visar deras resultat att det är svårt att avgöra om det råder en brist på veterinärer eller ej, och om denna eventuella brist i så fall har ökat eller minskat. Ingenting tyder på att det är en allmän veterinärbrist, men däremot kan det vara en brist på veterinärer inom vissa sektorer och vissa län. Studien visar att det kan finnas rekryteringssvårigheter i vissa län för Distriktsveterinärerna, Länsstyrelsen samt Livsmedelsverket. Höjgård och Sundström (2020) föreslår att det därmed finns skäl att förbättra arbetsförhållandena eller öka lönerna inom dessa sektorer och län för att göra arbetet där mer attraktivt.

I en undersökning tillfrågades svensk djursjukvårds medlemmar vilka frågor de anser är djursjukvårdens viktigaste under närmaste två åren. Drygt 70 % angav svarsalternativen ”fler utbildningsplatser på djursjukskötare- samt veterinärprogrammet” samt ”psykisk ohälsa” (Gröna arbetsgivare 2019).

2.2. Psykisk ohälsa

Psykisk ohälsa är en allt ökande utmaning i samhället och idag den vanligaste orsaken till längre sjukfrånvaro (Försäkringskassan 2020). Inte minst har den en avgörande roll för individens hälsa och välbefinnande. Risker att drabbas av psykisk ohälsa påverkas av flera faktorer, varav individens arbetssituation är en central. Det finns ett samband mellan mindre gynnsamma arbetsförhållanden och symptom på ångest och depression (Bartram *et al.* 2009).

För svenska veterinärer har arbetssituationen på många håll varit ansträngd under flera år. Detta gäller framförallt arbetsbelastning och stress (Jervinge 2019). Att det även råder en brist på såväl veterinärer som djursjukskötare i landet försvårar sannolikt omständigheterna ytterligare (Gröna arbetsgivare 2019). Jämförande rapporter från 2016 respektive 2019 visar att utvecklingen inte går åt rätt håll (Jervinge 2019). Den psykiska hälsan bland veterinärer är ett betydande problem även internationellt. I en omfattande undersökning från 2018 med över 14 500 veterinärer från 30 europeiska länder rapporterades en genomsnittlig stressnivå på 6,9, graderat på en 10 gradig skala där 10 motsvarade högsta möjliga nivå av stress (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Genomsnittet för de svenska 406 deltagarna var något lägre med en siffra på 6,3. Andela (2020) menar att studier från flera länder, till exempel Irland, Frankrike och USA, visar att omkring hälften av veterinärerna har symptom på utbrändhet.

Riskfaktorer på en arbetsplats som kan kopplas till psykisk ohälsa är höga krav, låg kontroll, psykiskt ansträngande arbete, obalans mellan ansträngning och belöning, rollkonflikter samt orättvisa (Forte 2020). I en studie från Nya Zeeland uppgav veterinärer att deras huvudsakliga källor till stress var arbete i många timmar, oväntade behandlingsresultat samt kunders förväntningar (Gardner & Hini 2006). En annan rapport från Storbritannien visar på liknande resultat (Bartram *et al.* 2009). Antalet arbetade timmar, risken för klagomål från djurägare samt att göra misstag i arbetet uppgavs där vara de största källorna till stress bland veterinärer.

Unga veterinärer tenderar att uppleva högre stressnivåer än deras äldre kollegor, enligt studien från Gardner och Hini (2006). Resultatet visar även att veterinärer som arbetar med smådjurspraktik eller blandad praktik upplevde en högre stressnivå jämfört med veterinärer med andra typer av arbeten. Enligt samma undersökning uppgav smådjurspraktiserande veterinärer i en större utsträckning att de blivit diagnostiserade med en depression eller att de lidit av självmordstankar, jämfört med veterinärer från andra yrkesgrupper.

En kvinnodominerad yrkeskår innebär även i sig en riskfaktor för psykisk ohälsa. En rapport från 2020 visar att kvinnor generellt oavsett yrke har 25 % högre risk än män att påbörja ett sjukfall (Försäkringskassan 2020). För ett sjukfall i psykiatrisk diagnos är motsvarande siffra 31 % och för stressrelaterad psykisk ohälsa har kvinnor så mycket som 41 % högre risk att drabbas av ett sjukfall än män. Sett till vete-

rinäryrket visar en undersökning från Nya Zeeland att kvinnliga veterinärer upplever en högre nivå av arbetsrelaterad stress och utbrändhet än män (Gardner & Hini 2006). Någon motsvarande studie är ej utförd under svenska förhållanden, men forskning visar att om kvinnor och män utsätts för samma påfrestningar blir den psykiska hälsan likartad (Forte 2020).

Den vanligaste orsaken till sjukskrivningar bland svenska akademiker är psykiska sjukdomar (Saco 2017). En av de största anledningarna till långtidssjukskrivning är stressrelaterad psykisk ohälsa. Det är också den grupp som ökar mest. Försäkringskassans socialförsäkringsrapport från 2020 presenterar sjukfrånvaro i psykiatriska diagnoser och jämför denna för olika yrkesgrupper (Försäkringskassan 2020). I rapporten konstateras att veterinärer har en hög sjukfrånvaro såväl generellt som för psykiatriska diagnoser. Högst är överrisken för sjukfall i stressrelaterad psykisk ohälsa, men veterinärer har en ökad risk även för alla diagnoser, psykiatriska diagnoser och utmattningssyndrom. En bidragande orsak till detta uppges kunna vara en ökad efterfrågan på djursjukvård i kombination med en låg veterinärtäthet, vilket bidragit till en försämrad arbetsmiljö. I en omfattande europeisk undersökning uppgav 26 % av veterinärerna att de varit sjukskrivna minst två veckor under de senaste tre åren till följd av depression, utmattning, utbrändhet eller empatitrötthet (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Bland de svenska veterinärerna var motsvarande siffra något lägre med 22 %.

Den yttersta konsekvensen av psykisk ohälsa är självmord. Risken för att dö i suicid är högre för veterinärer jämfört med andra yrkesgrupper enligt studier från flera länder. En möjlig bidragande orsak till detta uppges kunna vara veterinärers kunskap om och tillgång till läkemedel. I Norge är risken att dö i självmord dubbelt så hög för en veterinär som för andra akademiker (Hem *et al.* 2005). Även andra undersökningar visar en hög självmordsfrekvens bland veterinärer, flera av dessa utförda i Storbritannien. Platt *et al.* (2010) redovisar till exempel att risken att dö i självmord generellt är högre för veterinärer, samt att veterinärer i Storbritannien har en minst tre gånger så hög risk att dö i suicid jämfört med den genomsnittliga befolkningen. Baserat på studier från Storbritannien, Canada och USA menar Andela *et al.* (2020) att uppskattningsvis en av fem veterinärer har haft självmordstankar under det senaste året. De flesta människor som begår självmord har en psykisk sjukdom, varav depression är den vanligast förekommande diagnosen (World Health Organization 2009).

En metaanalys från 2017 över arbetsrelaterade riskfaktorer för vanligt förekommande psykiska hälsoproblem med fokus på hälsoproblemen depression, ångest samt arbetsrelaterad stress visar 12 omständigheter som påverkar den psykiska hälsan negativt: hög arbetsbelastning, låg kontroll över arbetet, lågt socialt stöd på arbetet, obalans mellan arbetsinsats och belöning, låg organisatorisk processuell rättvisa, låg organisatorisk relationell rättvisa, osäkerhet på arbetet, tillfällig anställning, förekomst av organisatoriska förändringar, arbete på obekväma arbetstider, stress över arbetsroller samt mobbning på arbetsplatsen (Harvey *et al.* 2017).

För att återvända till arbete efter sjukskrivning för psykisk ohälsa är det viktigt att arbetsgivaren är involverad (Forte 2020). Flertalet förhållanden på arbetet är kopplade till det psykiskt välbefinnande hos arbetstagarna, såsom känslan av kontroll i arbetet, ett gott ledarskap, balans mellan arbete och fritid, balans mellan arbetsinsats och belöning, rättvisa och anställningstrygghet (Forte 2020).

2.3. Arbetsmiljö

Naturvetarna undersökte i en studie från 2019 arbetsmiljön inom djursjukvården (Jervinge 2019). Deras rapport bygger på en arbetsmiljöenkät med 852 svarande, varav 89 % var veterinärer. En anmärkningsvärt låg andel av deltagarna, 56 %, uppgav att de arbetar heltid. Denna siffra skiljer sig från en studie över hela Europa där 81 % av veterinärerna arbetar heltid (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Att en hög andel svenska veterinärer arbetar deltid är problematiskt med tanke på att det larmas om en brist på såväl veterinärer som djursjukskötare i Sverige. En hög andel deltidsarbetande kan även tyda på arbetsrelaterade brister som gör att personalen inte kan, vill eller orkar arbeta heltid. Denna tes styrks av att 67 % av de tillfrågade i den svenska studien angav att de upplevt arbetsmiljöproblem på sin arbetsplats under det senaste året (Jervinge 2019). De vanligaste primära orsakerna till problemen uppgavs vara stress och hög arbetsbelastning, följt av bristande personella resurser samt bristande ledarskap. I samma undersökning uppgav 18 % av veterinärerna att de under de senaste 2 åren upplevt hot i tjänsten.

Nyexaminerade veterinärer står inför ytterligare utmaningar. Att känna sig oförberedd inför sin yrkesroll är sannolikt en faktor som riskerar att bidra till stress och nedsatt psykisk hälsa bland nyexaminerade veterinärer. Enligt en studie bland veterinärstudenter i 89 olika länder upplevde drygt hälften av de svarande att utbildningen inte ger dem tillräckligt med praktiska kunskaper (Federation of Veterinarians of Europe & International Veterinary Student's Association 2015). Omkring 40 % uppgav att de upplever att utbildningen ger dem tillräckligt med kunskap. I en annan undersökning tillfrågades europeiska veterinärer hur bra de upplever att deras utbildning förberett dem inför arbetsmarknaden. Medelpoängen var då 5 på en skala som sträcker sig från 1 "Fullständigt missnöjd" till 10 "Fullständig nöjd" (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Då dessa undersökningar omfattar veterinärutbildningar i flera länder kan dock inga slutsatser dras för hur studenter upplever den svenska utbildningen.

Att uppleva att man får stöd från kollegor och chefer/arbetsgivare är viktigt för den psykiska hälsan på arbetsplatsen. I naturvetarnas rapport "Arbetsmiljön inom djursjukvården" från 2019 angav 71 % av de svarande att de har ett bra eller mycket bra socialt stöd på arbetsplatsen (Jervinge 2019). Detta bedöms som väldigt positivt, men kan ej kompensera för en arbetsmiljö med orimligt höga krav eller ständig

tidsbrist. Att ha goda relationer till kollegorna samt goda behandlingsresultat uppges i en annan studie från Storbritannien vara de största källorna till tillfredsställelse i arbetet för veterinärer (Bartram *et al.* 2009).

Då 14 500 veterinärer från 30 europeiska länder besvarade frågan om de skulle välja att bli veterinärer idag om de kunde gå tillbaka i tiden, svarade 60 % ”ja” (Federation of Veterinarians of Europe 2018). I studien bedöms denna andel som låg med tanke på att undersökningen inte nått till de veterinärer som redan lämnat yrket.

Arbetsmiljön lyfts allt mer fram som den viktigaste orsaken till sjukfrånvaro och en ökad psykisk ohälsa (Försäkringskassan 2020). Trots detta finns det fortfarande på många håll föreställningar om att psykisk ohälsa och stress är ett individproblem snarare än ett arbetsmiljöproblem. Arbetsmiljöverket har gjort undersökningar som visar att 31 % av de tillfrågade arbetsgivarna ansåg att det är individens ansvar om denne känner sig stressad på arbetet (Saco 2017). Men arbetsgivaren har ett betydande ansvar för sina anställda. Enligt 2 kap. 1 § av arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160) ska arbetsinnehållet ska utformas så att arbetstagaren inte utsätts för fysiska eller psykiska belastningar som kan medföra ohälsa.

2.3.1. Arbetsbelastning och övertidsarbete

Hög arbetsbelastning och stress går oftast att hantera väl om det rör sig om kortare perioder som följs av tillräcklig tid för återhämtning. Problemen uppstår emellertid då återhämtning uteblir och en hög arbetsbelastning blir konstant (Prevent 2020). I Naturvetarnas studie från 2019 uppgav 75 % att de under det senaste året haft hög eller mycket hög arbetsbelastning (Jervinge 2019). Trenden är liknande även bland veterinärer internationellt (Federation of Veterinarians of Europe 2018).

En hög andel övertidsarbete korrelerar ofta med en hög arbetsbelastning. Enligt rapporten “Arbetsmiljön inom djursjukvården 2019” uppgav 66 % av de svarande att de ofta arbetar övertid (Jervinge 2019). Detta är en mycket hög andel som kan jämföras med statistik från SCB över genomsnittet i Sverige där 20,5 % av de anställda arbetar övertid (SCB 2020c). Av dessa arbetar 15,3 % övertid med ersättning, och 5,2 % övertid utan ersättning. Män arbetar övertid i en större utsträckning än kvinnor, och fler övertidstimmar i genomsnitt. En högre utbildningsnivå korrelerar med en större andel övertidsarbetande. Bland personer med eftergymnasial utbildning arbetar i snitt 20,6 % övertid medan motsvarande siffra är 16,5 % bland dem med enbart förgymnasial utbildning (SCB 2020c).

I Sverige är en för hög arbetsbelastning den vanligaste anledningen till arbetsrelaterade besvär till följd av andra orsaker än olyckshändelse (Arbetsmiljöverket 2018). Enligt undersökningen från Arbetsmiljöverket är besvär orsakade av en för

hög arbetsbelastning är lika vanligt oavsett åldersgrupp. Studien visar även att kvinnor har en högre risk att drabbas av besvär orsakade av en hög arbetsbelastning än män.

Att arbeta mycket övertid kan ge en känsla av otillräcklighet. Rutinmässigt övertidsarbete ökar risken för att drabbas av en arbetsskada eller sjukdom (Dembe 2005). Övertidsarbete höjer även risken för stressrelaterad psykisk ohälsa och utbrändhet. Inom veterinärkåren är det även vanligt med jourtjänstgöring och skiftarbete vilket ger en förhöjd risk för sömnstörningar (Forte 2020).

2.3.2. Arbetstidslagen

Arbetstidslagen reglerar hur mycket en anställd får jobba per dygn och vecka samt innefattar regler gällande till exempel jourtjänstgöring, beredskapstjänstgöring samt vilka raster arbetstagande har rätt till (Arbetsmiljöverket 2020).

Enligt § 5 i arbetstidslagen (SFS 1982:673) får den ordinarie arbetstiden uppgå till högst 40 timmar per vecka. Om det på grund av verksamhetens natur är nödvändigt, får jourtid tas ut med ytterligare högst 50 timmar per kalendermånad (§ 6 ATL). Som jourtid räknas då arbetstagaren står till förfogande på arbetsstället för att vid behov utföra arbete. Till detta räknas alltså ej beredskapstjänstgöring. Beredskapstjänstgöring innebär att arbetstagaren tillåts befinna sig utanför arbetet, men ska stå till förfogande att arbeta då arbetsgivaren har behov av detta.

Till övertidsarbete räknas arbetstid som sker utöver ordinarie arbetstid och jourtjänstgöring. Då det finns behov av en utökad arbetstid får övertidsarbete tas ut med högst 50 timmar per kalendermånad och arbetstagare, samt med högst 200 timmar per kalenderår (§ 8 ATL). Detta motsvarar omkring 4,2 timmar per arbetsvecka. Arbetsgivaren är ansvarig för att föra dokumentation över övertid samt jourtid. Arbetstagare har rätt till en dygnsvila om minst 11 timmar sammanhängande tid per 24 timmar (§ 13 ATL). De har även rätt till en veckovila om minst 36 timmar sammanhängande tid per sjudagarsperiod (§ 14 ATL).

Distriktsveterinärerna har en unik arbetssituation då de är undantagna arbetstidslagen, vilket innebär att de är frångått kraven på dygns- och veckovila (Sveriges Radio 2019).

2.3.3. Löner

År 2018 var den genomsnittliga månadslönen för svenska veterinärer 43 100 kr (Saco 2020). Detta är 300 kr lägre än genomsnittet för akademiker, i vilkas grupp de med minst 3 års utbildning inkluderas. Då veterinärprogrammet är 5,5 år kan det närmast jämföras med läkarprogrammet. Genomsnittslönen för läkare var samma år 64 100 kr, alltså 21 000 kr eller nästan 50 % högre än den för veterinärer. Jäm-

förelsen kan även göras med tandläkare vars utbildning är 5 år, men liksom veterinäryrket saknar AT-tjänstgöring efter utbildningen. I snitt tjänar en tandläkare 49 500 kr år 2018. Detta är 6 400 kr mer än motsvarande veterinär. En person som börjar studera till veterinär direkt efter gymnasiet tjänar i snitt in utbildningen vid 55 års ålder. Samma ålder är 38 år för tandläkare och 33 år för läkare. Dessa siffror är beräknade efter en heltidsstuderande som börjar studera direkt efter gymnasiet och tar fullständiga studielån och studiebidrag i nivån för 2018. Uträkningens baseras på att den jämförande gruppen har en naturvetenskaplig gymnasieexamen som högsta utbildningsnivå (Saco 2020).

Det finns även löneskillnader könen emellan. En stor studie bland europeiska veterinärer visar att manliga veterinärer i snitt tjänar 12 % mer än sina kvinnliga kollegor (Federation of Veterinarians of Europe 2018). I Sverige är manliga veterinärers lön i genomsnitt 2 100 kr högre än kvinnors enligt statistik från 2019 (SCB 2019).

Höjgård och Sundström (2020) visar att veterinärers lön har ökat mindre än genomsnittslönerna för alla anställda inom både privat och offentlig sektor. Detta menar Höjgård och Sundström talar för att det ej råder någon generell veterinärbrist, eftersom genomsnittslönerna i sådana fall borde ökat snarare än minskat. Andra möjliga förklaringar uppges vara att lönesättningen ej tar hänsyn till bristsituationer på delar av arbetsmarknaden. En sådan obalans mellan utbud och efterfrågan skulle i sådana fall kunna ge en möjlig förklaring till den eventuella bristen på veterinärer. Enligt Höjgård och Sundström (2020) kan även den höga och ökande andelen kvinnor inom yrket vara en tänkbar orsak till en bromsad löneutveckling för såväl manliga som kvinnliga veterinärer.

Studier visar att upplevelsen av en obalans mellan arbetsinsats och belöning är en riskfaktor för psykisk ohälsa bland veterinärer (Harvey *et al.* 2017; Forte 2020).

2.4. Etiska frågor

Veterinärer står inför flera etiska dilemman i det dagliga arbetet. Deras ansvar sträcker sig längre än för djurens vård och välbefinnande. En veterinär ska förhålla sig till såväl djuren som till djurägare, kollegor, chefer och allmänheten. Ibland kolliderar olika gruppers intressen, vilket kan leda till etiskt svåra problemställningar. Ett exempel som är vanligt inom många delar av veterinärpraktiken är då veterinären tvingas navigera mellan sina egna, djurets och djurägarrens intressen (Fordyce 2017).

Ett moraliskt dilemma inom veterinär praxis är då det uppstår en konflikt mellan flera ansvarsområden som har en likvärdig moralisk tyngd, och det inte finns en lösning som är entydigt bättre (Morgan & McDonald 2007). Vid sådana tillfällen är det inte självklart vilket ansvarsområde som skall prioriteras framför det andra. Djuretiska dilemman är extra svåra då djurs moraliska status inte är tydligt defi-

nierad, utan ett ämne under ständig debatt (Morgan & McDonald 2007). Synen på djur varierar mellan olika människor. Somliga anser att djur inte har något moraliskt värde alls, medan andra anser att djur har ett högt moraliskt värde (Torpman 2017).

Allmänhetens förväntningar på veterinäryrket tenderar att förändras över tid (Meijboom 2017). Enligt en europeisk undersökning tror de flesta veterinärer att social press kommer göra djurvälstånd till en allt viktigare fråga i framtiden och en viktig faktor för hållbarhet (Federation of Veterinarians of Europe 2018). Djurs värde och moraliska status har varit ett omdiskuterat område under många år. Den ökande debatten i samhället har en direkt påverkan på veterinäryrket. Även inom yrkeskåren finns det olika uppfattningar för vad som är moraliskt rätt. Det råder en avsaknad av entydig yrkesetik som delas utav alla som arbetar inom veterinärmedicin, vilket leder till att etiska problem och ställningstaganden även kan vara en källa till meningsskiljaktigheter och konflikt kollegor emellan (Meijboom 2017).

Morgan och McDonald (2007) redogör för olika källor till etiska dilemman inom veterinäryrket. Den första de beskriver är skillnader i värderingen av djur. Sättet att värdera djur varierar mellan människor, oavsett om du är veterinär eller ej. Särskilt stora är variationerna för hur människor värderar lantbrukets djur. Nästa punkt gäller skillnader gällande ansvaret för djuren. Synen på hur mycket ansvar en djurägare har för sitt djurs omsorg skiftar. Frågeställningar som diskuteras är om djurägare är ansvariga för att djur ska få behandling även för mer avancerade sjukdomar, och om skyldigheterna är desamma för alla de djur personen ansvarar för. Därefter beskriver Morgan och McDonald (2007) skillnader avseende djurens intressen. Vad som är "bäst" för djuret är inte alltid självklart, och även den synen varierar mellan olika personer. Den sista punkten handlar om skillnader gällande veterinärens roll. Somliga anser att veterinärens uppgift är att stå upp för djurens bästa. Andra ser det som att veterinärens roll är att agera utifrån kundens önskemål. Ytterligare några tycker att veterinären skall förse kunden med information så att denne själv kan fatta ett beslut för hur hen vill agera (Morgan & McDonald 2007).

Moralisk stress är något som kan uppstå då en person under en längre tid är tvungen att agera på ett sätt som strider med dennes etiska värderingar (Rollin 2011). Detta handlar till exempel om när en veterinär tvingas utföra något denne inte anser är etiskt rätt, eller att veterinären hindras från att utföra det som denne anser är etiskt rätt. För veterinäryrket finns det ett flertal situationer som riskerar att ge upphov till denna typ av stress. Rollin (2011) beskriver en situation då en veterinär i sin yrkesutövning avlivar friska djur gång på gång, samtidigt som denne känner att det är fel. Om en veterinär måste utföra sådana uppgifter, eller måste ge vård till djur med mycket dålig prognos i sin vardag under en längre tid, kan det resultera i att veterinären förlorar sin etiska orientering. Då moralisk stress skiljer sig från vanlig stress fungerar inte gängse metoder för stresshantering. Att lida av långvarig förhöjd moralisk stress riskerar att leda till en nedsatt fysisk samt psykisk hälsa (Rollin 2011).

I en undersökning från 2015 tillfrågades 3111 veterinärstudenter från 89 olika länder om deras viktigaste anledning till varför de blev intresserade av att studera till

veterinär. Omkring 85 %, uppgav svarsalternativet “kärlek till djur” (Federation of Veterinarians of Europe & International Veterinary Student’s Association 2015). Att frekvent behöva fatta moraliska beslut gällande djur är emotionellt utmanande (Morgan & McDonald 2007). Långa arbetsdagar samt stress och oro kring patienter kan påverka veterinärers beslutsfattande förmåga. Det är av stor vikt att såväl veterinärer som djurägare ges tillräckligt med tid för att fatta välgrundade beslut. Morgan och McDonald (2007) menar att hastigt fattade beslut i moraliskt svåra situationer kan ge långgående konsekvenser för såväl djur, djurägare, veterinärer samt för yrkesprofessionen i stort.

3. Material och metod

3.1. Enkät

En webbenkät utformades för att undersöka hur svenska veterinärer ser på sin arbetssituation samt på sitt psykiska välbefinnande, se bilaga. Enkäten konstruerades och designades i enkätverktyget Netigate (Netigate AB, Stockholm, Sverige). Det var möjligt att besvara enkäten via dator, läsplatta eller mobiltelefon. Enkäten riktade sig till kliniskt verksamma veterinärer.

Enkätens frågor, svarsalternativ och disposition utformades med hjälp från artikeln ”Enkätmetodik - en svår konst”, innehållande riktlinjer för enkätmetodik (Jakobsson & Westergren 2005). Frågorna var kryssfrågor med givna svarsalternativ. De svarande uppmanades ange ett svarsalternativ till vardera fråga. Efter en del av frågorna gavs det även en möjlighet att lämna en kommentar i fritext. Det var valfritt för respondenterna om de önskade göra detta.

Enkäten bestod av 13 frågor varav tre innefattade flera delfrågor. På förstasidan möttes deltagaren av en kort presentation av uppsatsarbetet, information om av vilka den är skapad, samt i vilket syfte studien utfördes, se bilaga. Respondenten informerades även om att dennes deltagande var helt anonymt. Därefter följde de första frågorna vilka rör veterinärens ålder, kön, antal år i yrket och vilket djurslag denne främst arbetar med. På nästa sida fanns frågor kring övertidsarbete, jourtjänstgöring, möjlighet att påverka arbetssituationen, trivsel i arbetet samt hur respondenten upplevde att arbetssituationen påverkar dennes psykiska hälsa. I nästföljande del fick den svarande ta ställning till hur belastande denne uppfattar olika situationer. Svarsalternativen sträckte sig från ”inte något belastande” till ”mycket kraftigt belastande”. Det gavs även möjlighet att ge en kommentar på frågan i fritext. I nästa del fick deltagaren svara på hur olika företeelser fungerar på dennes arbetsplats. Svarsalternativen sträckte sig från ”mycket bra” till ”mycket dåligt”. Även här gavs en möjlighet att ge en kommentar till frågorna i fritext. Därefter följde fem frågor för psykiskt välbefinnandeindex. Dessa var tagna från WHO-5, se nedan. Efter det följde den sista frågan, vilken handlar om ifall den svarande mot bakgrund av sina arbetserfarenheter hade valt att bli veterinär idag.

Resultaten från enkäten redovisas med deskriptiv statistik.

3.1.1. Psykiskt välbefinnandeindex WHO-5

WHO-5 är ett validerat mätinstrument som används för att mäta psykiskt välbefinnande. Metoden är utvecklad av WHO och har sedan den presenterades 1998 blivit validerad i ett flertal länder (Psykiatric Center North Zealand u.å.).

Instrumentet består av en enkät med fem frågor. Deltagaren uppmanas markera för varje påstående vilket av alternativen som ligger närmast hur denne känt sig under de senaste två veckorna. De sex svarsalternativen är; "hela tiden", "mestadels", "mer än halva tiden", "mindre än halva tiden", "ibland" samt "aldrig". Svaren omvandlas sedan till poäng från noll till fem, vilka slås samman och multipliceras med fyra. Detta genererar en totalpoäng mellan 1 och 100. Om totalpoängen uppgår till 51–100 motsvarar detta "gott eller mycket gott psykiskt välbefinnande". Blir totalpoängen 76–100 motsvarar detta "mycket gott psykiskt välbefinnande" (Folkhälsomyndigheten 2016).

Analysmetoden WHO-5 användes för att enkätens resultat skulle kunna jämföras med motsvarande värden för den svenska befolkningen. Folkhälsomyndigheten samlar in information kring svenskars psykiska hälsa genom den nationella folkhälsenkäten. Att använda sig av samma instrument i enkätstudien möjliggör att värdena kan jämföras med motsvarande för den genomsnittliga svenska befolkningen. WHO-5 formuläret användes i den nationella folkhälsoenkäten senast år 2016.

3.2. Utskick och urval

Målsättningen var att enkäten skulle besvaras av så många svenska kliniskt verksamma veterinärer som möjligt. För att uppnå detta spreds enkäten på flera sätt. Den skickades ut per mail till samtliga medlemmar i Sveriges Veterinärförbund av deras sekretariat. I mailet följde en kort presentation av arbetet samt en länk till webbenkäten. Enkäten delades även på Veterinärmagazinets hemsida och samt spreds i grupper på Facebook vars medlemmar uteslutande består av legitimerade eller tillförordnade veterinärer. En länk till enkäten lades också upp på Distriktsveterinärernas intranät för att nå deras medarbetare. Enkäten var öppen i 19 dagar innan den stängdes.

Då det inte var möjligt att nå ut till samtliga Sveriges kliniskt verksamma veterinärer på ett likvärdigt sätt går det inte att dra slutsatsen att studiens resultat är representativt för gruppen som helhet. Andra förhållanden som kan påverka resultatets validitet är att deltagandet var helt frivilligt, samt att några av enkätstudiens frågor var utformade på ett sätt som inte passade lika bra för samtliga deltagare. Enkäten tog till exempel inte hänsyn till huruvida den svarande var egenföretagare eller ej. Detta kan antas påverka svarsresultatet till viss del. Förhoppningen är att studien trots detta kan ge en fingervisning för hur kliniskt verksamma veterinärer upplever sin arbetsmiljö och sitt psykiska välbefinnande på de frågor som enkäten inrymmer.

4. Resultat

4.1. Enkäten

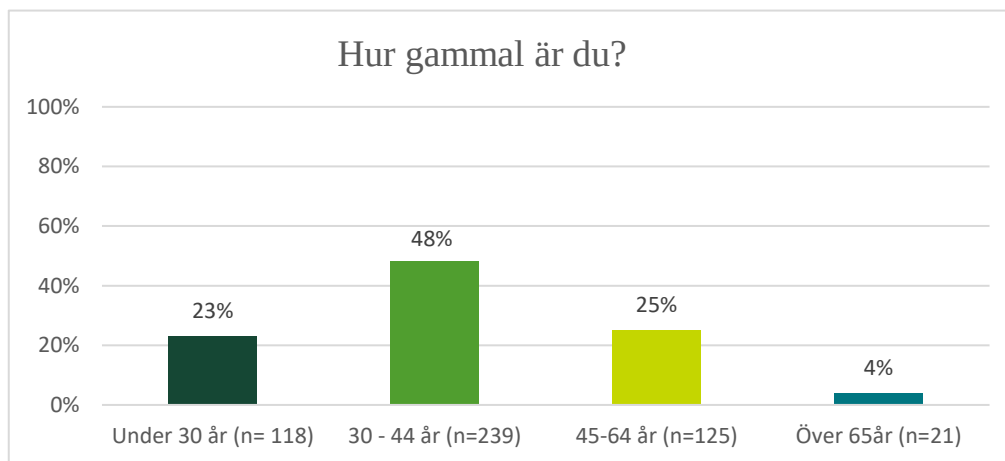
Enkäten var öppen i 19 dagar och besvarades av 583 personer. Av dessa svarade 503 personer fullständigt på alla frågor. Enbart de fullständiga svaren redovisas i resultatet. De som valde att ej besvara samtliga frågor i enkäten avbröt sin medverkan vid olika frågor, varför svarsbortfallet ej bedöms vara kopplat till ett systemfel i enkätens utformning.

Vid två av frågorna med flera delfrågor (fråga 10 och 11) gavs respondenterna en möjlighet att lämna en kommentar i fritext efter frågan. Det inkom ett stort antal kommentarer, 106 respektive 99 stycken. Flertalet av dessa var mycket informativa, men materialet bedöms som för stort för att redovisas inom ramarna för detta arbete. Av svaren att döma lämnade frågornas utformning även utrymme för missförstånd, vilket bidrog till svårigheter i att tolka svar som var kopplade till en specifik delfråga. Enkättagarnas kommentarer till fråga 10 och 11 redovisas därav ej i resultatet.

Vid fråga 11 (se figur 11) redovisas ej resultatet från de två delfrågor som avser hur belastande respondenten upplever jourtjänstgöring respektive interaktion med arbetsledare/chefer. Dessa frågor var bristfälligt formulerade då det ej fanns något gångbart svarsalternativ för de respondenter som ej har jourtjänstgöring samt de som ej har någon arbetsledare/chef. Svarsresultatet bedöms därav riskera att vara missvisande.

Resultatet som följer redovisas i figurer med korta förklarande texter under.

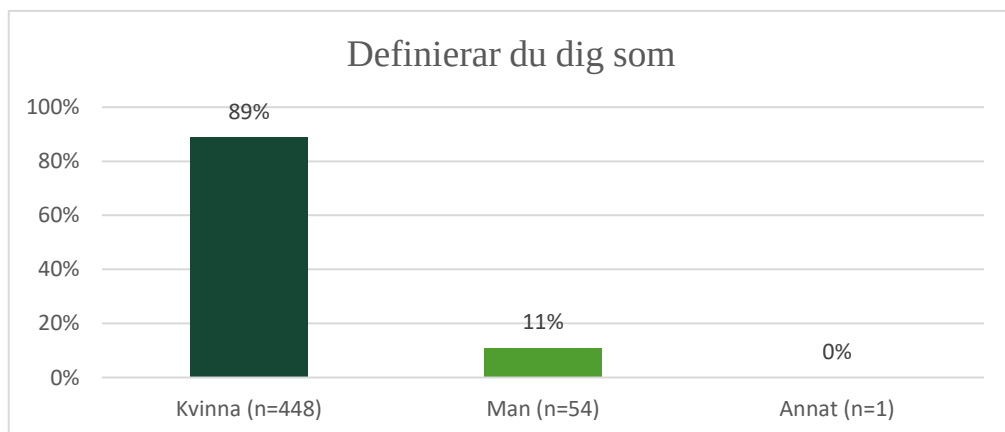
4.1.1. Fråga 1

Figur 1. Resultat på frågan hur gammal respondenten är. Procent motsvarar andelen av samtliga respondenter som angett respektive svarsalternativ.

Den största gruppen respondenter är i åldern 30–44 år (48 %). Därefter kommer gruppen 45–64 år (25 %) följt av gruppen under 30 år (23 %). Enbart en liten del av deltagarna var över 65 år (4 %). Se figur 1.

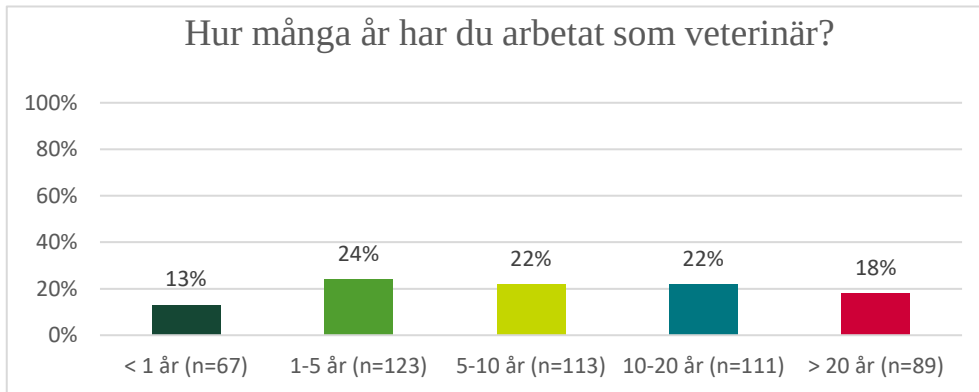
4.1.2. Fråga 2

Figur 2. Resultat på frågan hur respondenten definierar sig. Procent motsvarar andelen av samtliga respondenter som angett respektive svarsalternativ.

En majoritet av respondenterna definierar sig som kvinnor (89 %). 11 % definierar sig som män och 0 % har angett svarsalternativet ”annat”. Se figur 2.

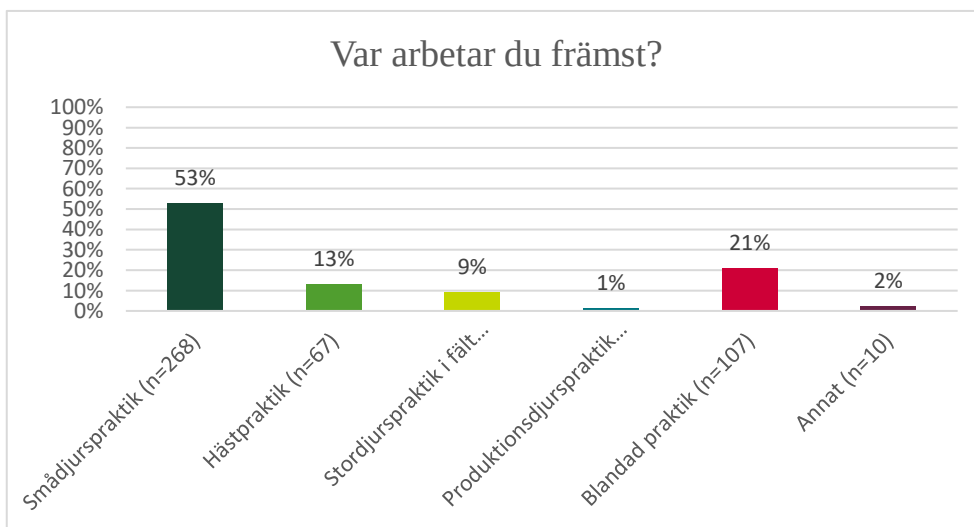
4.1.3. Fråga 3

Figur 3. Resultat på frågan hur många år respondenten arbetat som veterinär. Procent motsvarar andelen respondenter som angett respektive svarsalternativ.

Fördelningen av respondenter baserat på antal år inom veterinäryrket visar en relativt jämn fördelning mellan de givna svarsalternativen. Antalet år som ingår i vardera svarsalternativ skiljer sig dock åt, vilket bör uppmärksammas då grupperna jämförs sinsemellan. Se figur 3.

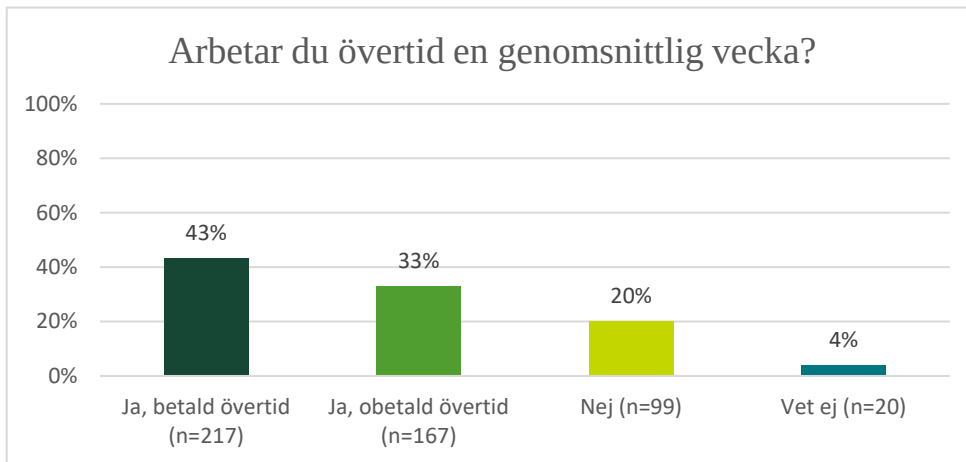
4.1.4. Fråga 4

Figur 4. Resultat på frågan vart respondenten främst arbetar. Procent motsvarar andelen respondenter som angett respektive svarsalternativ.

En majoritet av studiens deltagare arbetar främst inom smådjurspraktik (53 %). Den näst största gruppen arbetar inom blandad praktik (21 %) följt av hästpraktik (13 %) och stordjurspraktik i fält (9 %). En liten andel av de svarande arbetar främst inom annat (2 %) samt produktionsdjurspraktik (1 %). Se figur 4.

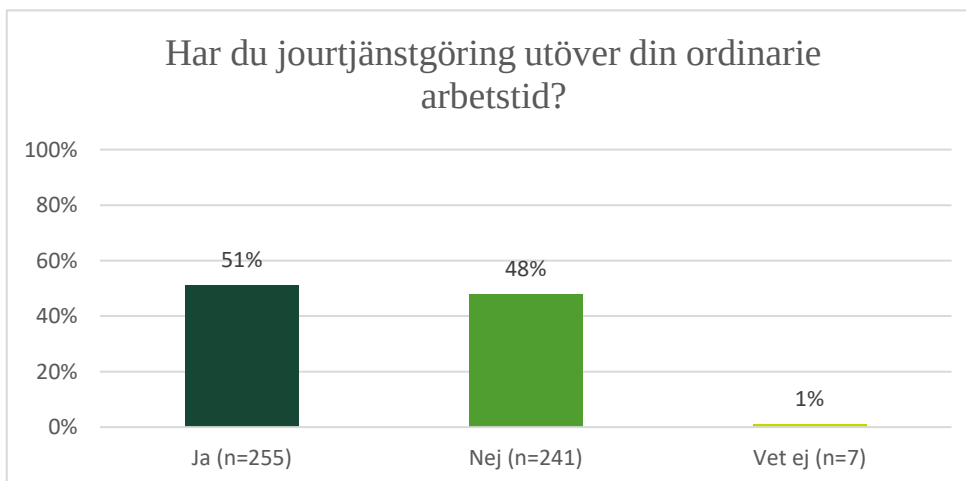
4.1.5. Fråga 5

Figur 5. Resultat på frågan om respondenten arbetar övertid en genomsnittlig vecka. Procent motsvarar andelen respondenter som angett respektive svarsalternativ.

Drygt tre fjärdedelar av respondenterna arbetar övertid en genomsnittlig vecka (76 %). Av dessa arbetar 43 % betald övertid och 33 % obetald övertid. Se figur 5.

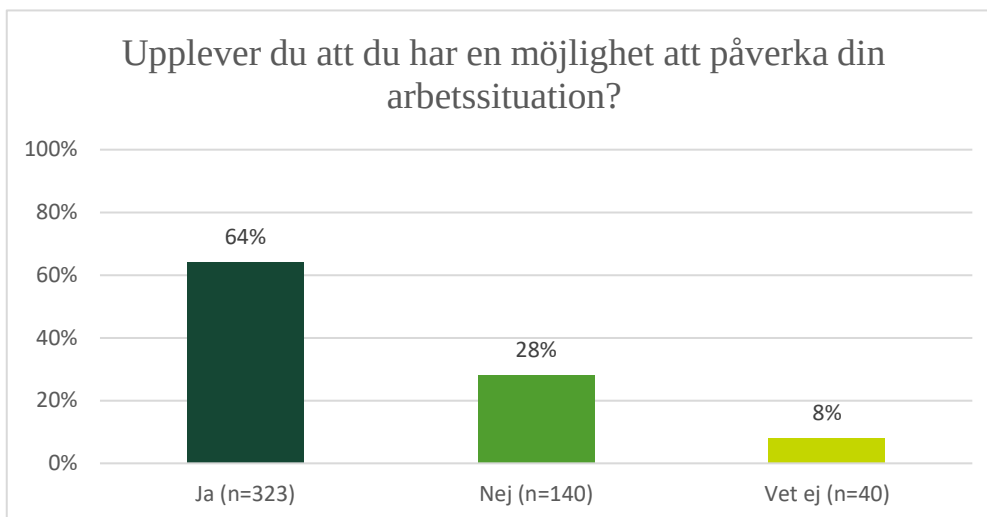
4.1.6. Fråga 6

Figur 6. Resultat på frågan om respondenten har jourtjänstgöring utöver ordinarie arbetstid. Procent motsvarar andelen respondenter som angett respektive svarsalternativ.

En knapp majoritet av de svarande har jourtjänstgöring utöver ordinarie arbetstid (51 %). Se figur 6.

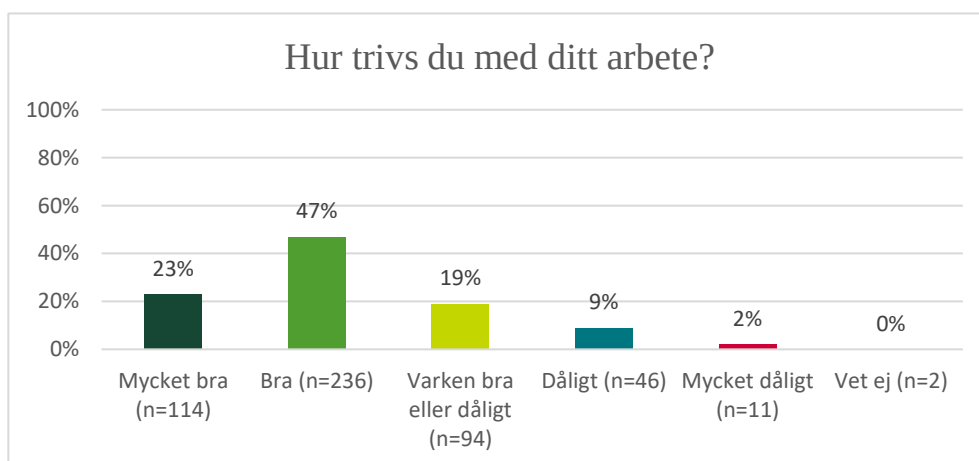
4.1.7. Fråga 7

Figur 7. Resultat på frågan om respondenten upplever att denne har en möjlighet att påverka sin arbetssituation. Procent motsvarar andelen respondenter som angett respektive svarsalternativ.

Bland respondenterna uppgav 64 % att de upplever sig ha en möjlighet att påverka sin arbetssituation. 28 % svarade att de inte har en möjlighet att påverka sin arbetssituation och 8 % valde svarsalternativet ”vet ej”. Se figur 7.

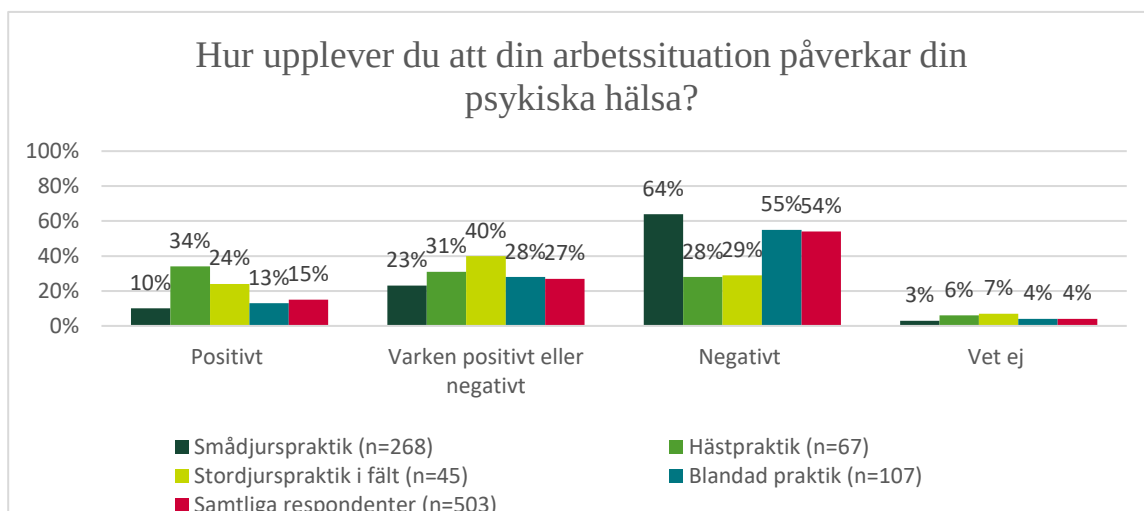
4.1.8. Fråga 8

Figur 8. Resultat på frågan hur respondenten trivs med sitt arbete. Procent motsvarar andelen respondenter som angett respektive svarsalternativ.

De flesta respondenter uppgav att de trivs bra eller mycket bra med sitt arbete (70 %). 19 % svarade att de varken trivs bra eller dåligt. En mindre andel uppgav att de trivs dåligt eller mycket dåligt med sitt arbete (11 %). Se figur 8.

4.1.9. Fråga 9

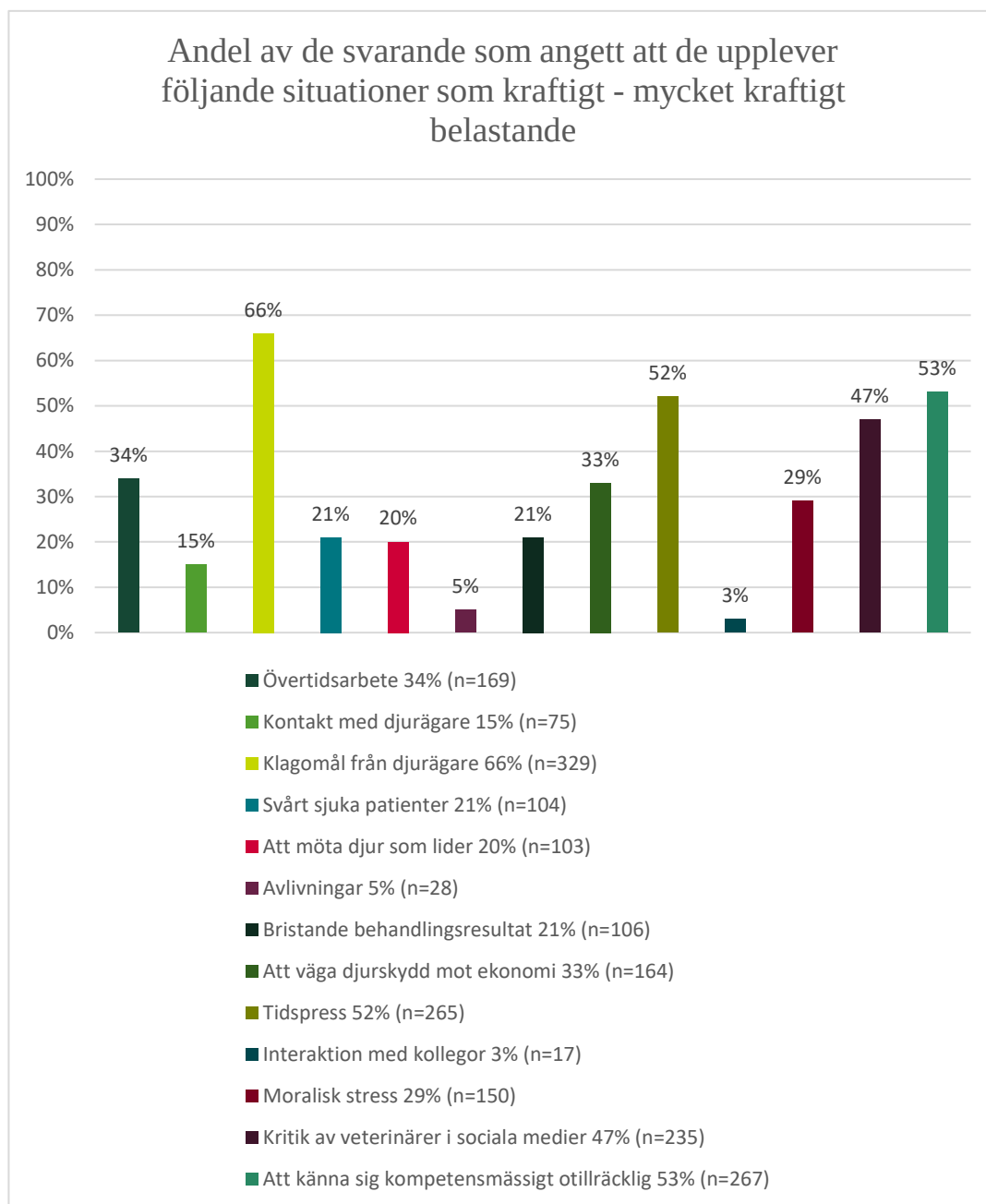

Figur 9. Resultat på frågan hur respondenten upplever att dennes arbetssituation påverkar dennes psykiska hälsa. Diagrammet visar hur respondenterna svarat uppdelat efter vart de främst arbetar samt genomsnittet för samtliga respondenter. Procent motsvarar andelen respondenter från vardera yrkesgrupp som angett respektive svarsalternativ.

En majoritet av samtliga respondenter uppgav att de upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska hälsa negativt (54 %). Då respondenterna delas in efter vilket område de främst arbetar är denna andel störst bland dem som arbetar inom smådjurspraktik (64 %), följt av dem inom blandad praktik (55 %). Bland dem som främst arbetar inom hästpraktik eller stordjurspraktik i fält är andelen som upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska hälsa negativt mindre (28 - 29 %). Se figur 9.

4.1.10. Fråga 10

Fråga 10 består av ett flertal delfrågor för vilka respondenten fick välja ett svarsalternativ per delfråga. För svarsalternativ, se bilaga. För att redovisa huvuddragen av resultatet på ett översiktligt sätt har andelen respondenter som angett svarsalternativen ”kraftigt belastande” samt ”mycket kraftigt belastande” slagits samman och jämförs för olika delfrågor. Se figur 10.

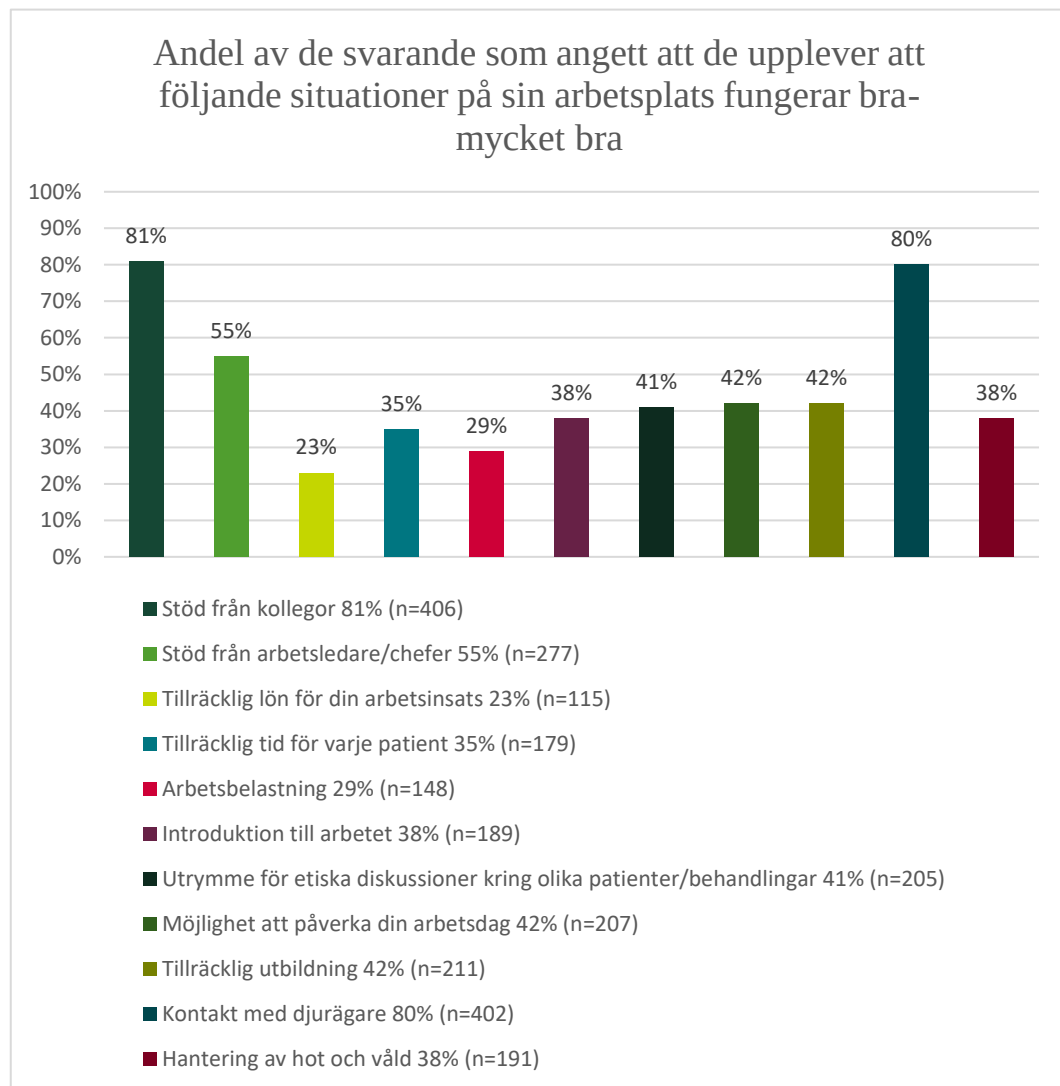

Figur 10. Resultat på frågan hur belastande respondenten upplever följande situationer i arbetet. Procent motsvarar andelen respondenter som angett att de upplever situationen som kraftigt eller mycket kraftigt belastande.

Då respondenterna fick gradera hur belastande de upplever ett antal givna situationer uppgav de flesta klagomål från djurägare som kraftigt-mycket kraftigt belastande (66 %). En majoritet uppgav även tidspress samt att känna sig kompetensmässigt otillräcklig som kraftigt – mycket kraftigt belastande (52–53 %). Interaktion med kollegor och avlivningar uppgav enbart ett fåtal som kraftigt – mycket kraftigt belastande (3–5 %). Se tabell 10.

4.1.11. Fråga 11

Fråga 11 består av ett flertal delfrågor för vilka respondenten fick välja ett svarsalternativ per fråga. För svarsalternativ, se bilaga. För att redovisa huvuddelen av resultatet på ett översiktligt sätt har andelen respondenter som angett svarsalternativen ”bra” samt ”mycket bra” slagits samman och jämförts för olika delfrågor. Se figur 11.

Figur 11. Resultat på frågan hur respondenten upplever att följande situationer fungerar på sin arbetsplats. Procent motsvarar andelen respondenter som angett att situationen fungerar bra eller mycket bra.

Då respondenterna fick gradera hur bra de upplever att olika situationer fungerar på sin arbetsplats uppgav de flesta att stöd från kollegor samt kontakt med djurägare fungerar bra – mycket bra (80–81 %). Enbart 23 % uppgav att tillräcklig lön för din arbetsinsats fungerar bra – mycket bra. Se figur 11.

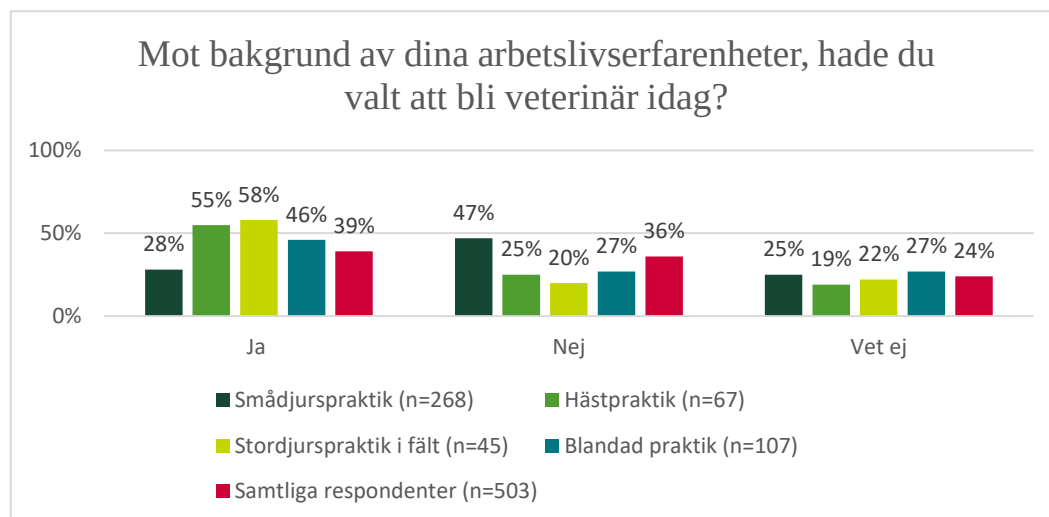
4.1.12. Fråga 12

Huvudsakligt arbetsområde	Medelpoäng
Smådjurspraktik (n=268)	45 poäng
Blandad praktik (n=107)	52 poäng
Stordjurspraktik i fält (n=45)	59 poäng
Hästpraktik (n=67)	61 poäng
Samtliga respondenter (n=503)	50 poäng

Figur 12. Resultat på frågorna för WHO-5 psykiskt välbefinnandeindex. Poängen baseras på sex svarsalternativ; hela tiden, mestadels, mer än halva tiden, mindre än halva tiden, ibland, aldrig. Svaren omvandlas poäng från 0 till 5, vilka slås samman och multipliceras med fyra. Detta genererar en totalpoäng mellan 1 och 100. Totalpoäng 51 - 100 motsvarar ett "gott-mycket gott psykiskt välbefinnande", totalpoängen 76-100 motsvarar ett "mycket gott psykiskt välbefinnande" (Folkhälsomyndigheten 2016). Tabellen visar respondenternas medelpoäng uppdelat efter vart de främst arbetar.

Högst medelpoäng för psykiskt välbefinnandeindex fick de som främst arbetar inom hästpraktik (61 poäng), följt av dem inom stordjurspraktik i fält (59 poäng). Veterinärer som främst arbetar inom blandad praktik fick en lägre medelpoäng (52 poäng). Lägst medelpoäng fick gruppen som främst arbetar inom smådjurspraktik (45 poäng). Medelpoängen för samtliga respondenter är 50 poäng. Se figur 12.

4.1.13. Fråga 13

Figur 13. Resultat på frågan om respondenten mot bakgrund av sina arbetslivserfarenheter hade valt att bli veterinär idag. Diagrammet visar hur respondenterna svarat uppdelat efter vart de främst arbetar. Procent motsvarar andelen respondenter från vardera yrkesgrupp som angett respektive svarsalternativ.

Av samtliga respondenter uppgav 39 % att de hade valt att bli veterinär idag mot bakgrund av sina arbetslivserfarenheter. Då de svarande indelas efter inom vilken praktik de främst arbetar är andelen högst bland veterinärer inom stordjurspraktik i fält (58 %), följt av hästpraktik (55 %) och blandad praktik (46 %). Enbart 28 % av dem som främst arbetar inom smådjurspraktik hade valt att bli veterinärer idag mot bakgrund av deras arbetslivserfarenheter. Se figur 13.

5. Diskussion

Enkäten fick 503 fullständiga svar, vilket motsvarar omkring en femtedel av Sveriges anställda veterinärer. Då det inte var möjligt att nå ut till Sveriges samtliga kliniskt verksamma veterinärer på ett likvärdigt sätt, går det inte att dra slutsatsen att studiens resultat är representativt för gruppen som helhet. Förhoppningen är det ändå kan ge en fingervisning för hur kliniskt verksamma veterinärer upplever sin arbetsmiljö och sitt psykiska välbefinnande på de frågor som enkäten inrymmer.

Deltagarna i studien bestod av 89 % kvinnor och 11 % män. Statistik från 2017 visar att 21 % av dagens yrkesverksamma veterinärer är män (Statistiska centralbyrån 2017). Andelen kvinnor inom yrket ökar dock för varje år, varför den sannolikt är något högre år 2020. Svarsandelen tyder på att män varit mindre benägna att besvara enkäten än kvinnor.

Nära tre fjärdedelar av deltagarna, 71 %, är i åldern upp till och med 44 år. Medelåldern i yrket är 40 år bland kvinnor och 45 år bland män (Statistiska centralbyrån 2017). Detta talar för att yngre veterinärer har bevarat enkäten i en något högre utsträckning än de äldre. Majoriteten av veterinärerna som deltog i studien arbetar inom smådjurspraktik (53 %, $n=268$). Den näst största gruppen är de som arbetar inom blandad praktik (21 %, $n=107$), följt av hästpraktik (13 %, $n=67$) och stor-djurspraktik i fält (9 %, $n=45$). Enbart 2 % ($n=10$) angav svarsalternativet ”Annat”, följt av 1 % ($n=6$) som arbetar främst med produktionsdjurspraktik. På grund av den låga svarsfrekvensen i de två minsta grupperna dras inga slutsatser utifrån dessa yrkeskategoriers svar. Att 53 % av studiens deltagare främst arbetar inom smådjurspraktik stämmer relativt bra med Jordbruksverkets data från 2013 där de uppskattade att omkring 60 % av Sveriges kliniskt verksamma veterinärer arbetar inom smådjurssektorn (Jordbruksverket 2013).

En anmärkningsvärt hög andel av respondenterna i denna studie (76 %, $n=384$) uppgav att de arbetar övertid en genomsnittlig vecka. Av dessa svarar 43 % att de arbetar betald övertid medan 33 % arbetar obetald övertid. Att tre fjärdedelar av veterinärerna i studien arbetar övertid en genomsnittlig vecka kan ge upphov till oro och bedöms som ett tecken på en hög arbetsbelastning inom gruppen som helhet. I en tidigare undersökning från 2019 uppgav 66 % av de tillfrågade att de ofta arbetar övertid (Jerving 2019). Denna redan mycket höga andel visade sig alltså vara än högre i denna undersökning. En möjlig anledning till detta skulle kunna vara att samtliga deltagare i denna studie var veterinärer, medan de svarande i

undersökningen från 2019 enbart bestod av 89 % veterinärer. Det är också möjligt att veterinärer arbetar övertid i en högre utsträckning år 2020 jämfört med 2019. Detta skulle till exempel kunna bero på en ökad arbetsbelastning i och med covid-19 pandemin, och/eller en ökad efterfrågan på djursjukvård. Resultatet kan även vara något missvisande på grund av att urvalet av respondenter ej är representativt för samtliga Sveriges kliniskt verksamma veterinärer.

Baserat på resultatet arbetar veterinärer betydligt mer övertid än genomsnittet i Sverige. Statistik från Statistikmyndigheten SCB visar att 20,5 % av de anställda i Sverige arbetar övertid (SCB 2020c). Av dessa arbetar 15,3 % övertid med ersättning och 5,2 % övertid utan ersättning. Bland personer med eftergymnasial utbildning arbetar i genomsnitt 20,6 % övertid. Detta betyder att det är nästan fyra gånger så vanligt med övertidsarbete bland veterinärerna i denna studie som för genomsnittet i Sverige. Rutinmässigt övertidsarbete kan ge negativa konsekvenser för individen då det höjer risken för att drabbas av en arbetsskada eller sjukdom (Dembe 2005). Att en så hög del av veterinärerna i denna undersökning arbetar övertid skulle kunna tolkas som en indikation för en låg veterinärtäthet.

Det finns en risk att en allt för hög arbetsbelastning bidrar till ökande sjukskrivningar samt att veterinärer går ned i arbetstid och/eller lämnar yrket. Detta kan på så sätt bli till en negativ spiral som leder till en ytterligare veterinärbrist. Denna teori styrks av att veterinärer har en hög andel sjukskrivningar såväl generellt samt för psykiatriska sjukdomar (Försäkringskassan 2020). Högst är överrisken för sjukfall i stressrelaterad psykisk ohälsa. Forskning visar dessutom att övertidsarbete ökar risken för stressrelaterad psykisk ohälsa och utbrändhet (Dembe 2005). I Naturvetarnas undersökning från 2019 uppgav 75 % av studiedeltagarna att de under det senaste året haft hög eller mycket hög arbetsbelastning (Jervinge 2019). En för hög arbetsbelastning är enligt Arbetsmiljöverket den vanligaste orsaken till arbetsrelaterade besvär till följd av andra förhållanden i arbetet än olyckshändelse (Arbetsmiljöverket 2018).

Resultatet från denna studie visar att oroväckande många veterinärer upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska hälsa negativt. Över hälften av respondenterna (54 %) uppgav att arbetssituationen påverkar dem negativt. Då svaren jämförs mellan olika yrkesgrupper utmärker sig veterinärer inom smådjurspraktik. Av dem uppgav hela 64 % att de upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska hälsa negativt. Även bland veterinärer inom blandad praktik är motsvarande andel hög (55 %). Detta bedöms som alarmerande. I kategorierna ”Hästpraktik” samt ”Stordjurspraktik” uppgav en betydligt lägre andel (28–29 %) att de påverkas negativt av sin arbetssituation. Resultatet indikerar att arbete inom smådjurspraktik är en faktor som kan påverka veterinärers upplevda psykiska hälsa negativt. Detta är i linje med en studie av Gardner och Hini (2006), vilken visade att veterinärer som jobbar med smådjurspraktik eller blandad praktik upplever en högre stressnivå jämfört med veterinärer med andra typer av arbeten.

Trenden är liknande sett till uträkningar för studiedeltagarnas upplevda psykiska välbefinnande. Undersökningen utfördes med hjälp av WHO-5s verktyg för självskattning av psykiskt välbefinnande. Medelpoängen för det psykiska välbefinnandet varierade kraftigt mellan olika yrkeskategorier av veterinärer. De som främst arbetar inom smådjurspraktik hade lägst medelpoäng med 45, följt av veterinärer inom blandad praktik med 52 poäng. Veterinärer som arbetar med stordjurspraktik i fält respektive hästpraktik hade en högre medelpoäng med 59 respektive 61 poäng. Siffrorna kan jämföras med statistik för den svenska befolkningen mellan 16 och 84 år från 2016 (Folkhälsomyndigheten 2019). Enligt denna uppnår 73 % ett resultat motsvarande ett ”gott eller mycket gott psykiskt välbefinnande”, vilket innebär att de fick minst 51 poäng på samma frågor. Resultatet talar därmed för att smådjursveterinärerna i denna studie skattar sitt psykiska välbefinnande lägre än befolkningen i stort. Undersökningen har dock begränsningar då den enbart ger en medelpoäng för vardera grupp, men ingen data för antalet respondenter som uppnått en viss poäng.

Att veterinärer inom smådjurspraktik har en medelpoäng på 45 är oroande då det bedöms som en indikation för ett nedsatt psykiskt välbefinnande (Topp *et al.* 2015). I studier som använder sig av WHO-5 som ett screeningverktyg är det vanligt att ≤ 50 poäng används som ett gränsvärde för klinisk depression. Topp *et al.* (2015) jämför i 8 sådana studier med varandra. De visar att metoden i dessa undersökningar har en genomsnittlig sensitivitet för DSM-IV depression på 0,87 och en genomsnittlig specificitet för egentlig depression på 0,76. Detta innebär att WHO-5 är ett användbart självskattningsverktyg för ändamålet med en hög validitet. Även om deltagarna i denna studie ej kan anses representera samtliga kliniskt verksamma veterinärer i Sverige så talar resultatet för att ett betydande antal smådjursveterinärer har ett nedsatt psykiskt välbefinnande - vilkas medelpoäng alltså är under gränsvärdet som används vid screening för klinisk depression.

Anmärkningsvärt är att veterinärer inom smådjurspraktik både upplever att deras arbetssituation påverkar dem negativt i en högre utsträckning, samt skattar sitt psykiska välbefinnande lägre jämfört med övriga grupper. Veterinärer inom blandad praktik skattar sitt genomsnittliga psykiska välbefinnande som gott, men har även de en hög andel som upplever att arbetssituationen påverkar dem negativt. De som främst sysslar med hästpraktik eller stordjurpraktik i fält uppger att arbetssituationen påverkar dem negativt i en betydligt lägre grad och skattar sitt psykiska välbefinnande högre i en större uträkning. Varför det är på detta sätt framgår ej tydligt av resultatet. Kanske är det så att smådjursveterinärer upplever fler belastande situationer i det dagliga arbetet, såsom klagomål från djurägare, att känna sig kompetensmässigt otillräcklig, kritik i sociala medier och/eller tidspress. Möjligen har även smådjursveterinärer påverkats mest av den snabba medicinska utvecklingen som skett och sker inom veterinärmedicin, samt av omställningen där många tidigare självständiga kliniker blivit uppköpta av större företag (Jordbruksverket 2013; Gröna arbetsgivare 2019). I kategorin ”blandad praktik” ingår sannolikt en stor andel distriktsveterinärer. Att distriktsveterinärer är undantagna arbetstidslagen är sannolikt en faktor som kan påverka dem negativt. Det är även möjligt att flertalet

av veterinärerna inom blandad praktik arbetar till en viss del med smådjur, vilket således kan ge en liknande påverkan på dem som hos gruppen bestående av enbart smådjursveterinärer. Det skulle vara intressant att studera dessa samband närmare i vidare undersökningar.

Förvånande är att trots ovan nämnda resultat svarar en hög andel av respondenterna att de trivs bra med sitt arbete. Hela 70 % uppgav att de trivs bra eller mycket bra med arbetet. Av de undersökta situationerna i arbetet är det några som utmärker sig i positiv bemärkning. Stöd från kollegor fungerar bra eller mycket bra enligt 81 % av deltagarna. Resultatet är i linje med Naturvetarnas studie från 2019 där 71 % uppgav att de har bra eller mycket bra socialt stöd på arbetsplatsen (Jervinge 2019). Enligt Bartram *et al* (2009) är goda relationer till kollegorna en av de största källorna till tillfredsställelse i arbetet. Även kontakt med djurägare uppgav 80 % fungerar bra eller mycket bra. Detta är positivt och bidrar sannolikt till trivsel i arbetet. Stöd från arbetsledare/chefer svarar drygt hälften av de tillfrågade (55 %) fungerar bra eller mycket bra. Frågans utformning tog dock inte hänsyn till om den tillfrågade var egenföretagare eller på annat sätt i en position där denne saknar arbetsledare/chef. Resultatet bör därav tolkas med viss försiktighet. På frågan som redovisas i figur 10 får respondenterna gradera hur belastande de upplever några utvalda situationer. Även resultatet från dessa frågor visar att kontakt med kollegor och djurägare inte upplevs som kraftigt belastande i någon större utsträckning.

Enkätstudiens resultat belyser flera områden med förbättringspotential inom veterinärers arbetsmiljö. Enbart 23 % av studiens deltagare svarar till exempel att ”tillräcklig lön för din arbetsinsats” fungerar bra – mycket bra. Att uppleva en obalans mellan arbetsinsats och belöning är en risk för psykisk ohälsa bland veterinärer (Harvey *et al.* 2017; Forte 2020). Även arbetsbelastningen bedöms som mycket hög för yrkesgruppen i stort. Av resultaten att döma upplever blott 29 % att arbetsbelastningen fungerar bra – mycket bra, och 35 % att tillräcklig tid för varje patient fungerar bra – mycket bra. Sannolikt är denna på många håll höga arbetsbelastning en bidragande orsak till varför veterinärer har en hög andel sjukskrivningar, med högst överrisk för stressrelaterad psykisk ohälsa (Försäkringskassan 2020). Kanske är det också faktorer som medverkar till att en betydande andel av studiens deltagare skattar sitt psykiska välbefinnande lågt.

Studiens sista fråga handlar om ifall respondenten mot bakgrund av sina arbetslivserfarenheter hade valt att bli veterinär idag. Av samtliga deltagare uppgav 39 % svarsalternativet ”ja”. Fördelat mellan olika yrkeskategorier var andelen som angav svarsalternativet ”ja” lägst bland veterinärer inom smådjurspraktik (28 %), följt av dem inom blandad praktik (46 %), hästpraktik (55 %) samt stordjurspraktik i fält (58 %). Den faktiska andelen kan sannolikt förväntas vara än lägre, då enkäten ej nått ut till dem som redan valt att lämna yrket. En möjlig förklaring till resultatet är att veterinäryrket ej motsvarat de förväntningar respondenten hade då denne började studera.

Höjgård och Sundström (2020) visar med sin studie att det är svårt att avgöra om det faktiskt är en brist på veterinärer i Sverige, och om denna brist i så fall har ökat eller minskat. Veterinäryrket är till exempel inte med på Arbetsförmedlingens lista över bristyrken, och veterinärers löner har ökat mindre än genomsnittslönerna för alla anställda inom både privat och offentlig sektor (Höjgård & Sundström 2020). Deras resultat tyder dock på svårigheter att rekrytera veterinärer inom vissa län för Livsmedelsverket, Distriktsveterinärerna och Länsstyrelserna. Precis som Höjgård och Sundström (2020) tror jag att höjda löner och/eller förbättrade arbetsvillkor är två sätt att göra arbetsplatserna mer attraktiva vid rekrytering av personal.

Den senaste tiden har det ändock larmats om en brist på legitimerade veterinärer (Federation of Veterinarians of Europe 2018; Gröna arbetsgivare 2019). Det är förstås flera faktorer som medverkar till detta. En ökande efterfrågan på djursjukvård är sannolikt en av dem. Andra är att en hög andel veterinärer väljer att arbeta deltid (Gröna arbetsgivare 2019) samt det faktum att veterinärer har en hög sjukfrånvaro såväl generellt samt för psykiatriska sjukdomar (Försäkringskassan 2020). Att öka antalet platser på veterinärutbildningen är i en angelägen fråga, men sannolikt inte den enda lösningen på problemet. Det krävs även en arbetssituation som möjliggör att veterinärer kan, vill och orkar stanna inom yrket.

Arbetsgivarna har ett stort ansvar för sina anställda. Enligt 2 kap. 1 § av arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160) ska arbetsinnehållet utformas så att arbetstagaren inte utsätts för fysiska eller psykiska belastningar som kan medföra ohälsa. Studiens resultat indikerar för påtagliga brister som behöver åtgärdas skyndsamt. Både för veterinärernas, djurägarnas - och djurens bästa.

5.1. Slutsats

Studiens resultat pekar på påtagliga brister i veterinärers arbetssituation. En mycket hög andel av studiens deltagare uppger att de arbetar övertid en genomsnittlig vecka (76 %) och hela 64 % av veterinärerna inom smådjurspraktik upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska hälsa negativt. En självskattning av deltagarnas psykiska välbefinnande indikerar att veterinärer inom smådjurspraktik har ett lägre genomsnittligt psykiskt välbefinnande än den svenska befolkningen i stort. Baserat på studiens resultat framkommer det flera områden med förbättringspotential i veterinärers arbetssituation. Exempel på sådana är tillräcklig lön i relation till arbetsinsatsen, tillräcklig tid för varje patient samt en rimlig arbetsbelastning. Undersökningen visar även på områden i veterinärers arbetssituation som de flesta studiedeltagarna upplever fungerar bra, såsom kontakt med djurägare och stöd från kollegor. När respondenterna får frågan om de mot bakgrund av sina arbetslivserfarenheter hade valt att bli veterinärer idag svarar 39 % ”ja”, men andelen skiljer sig åt mellan de olika yrkesgrupperna. Även om resultatet från denna studie ej kan anses beskriva situationen för samtliga Sveriges kliniskt verksamma veterinärer, visar det på tydliga tendenser bland en betydande andel av dem. Detta understryker behovet av att

mer ingående undersöka om en bristande arbetssituation på många håll kan vara en bidragande orsak till den eventuella veterinärbristen.

Referenser

- Andela, M. (2020). Burnout, somatic complaints, and suicidal ideations among veterinarians: Development and validation of the Veterinarians Stressors Inventory. *Journal of Veterinary Behavior*, vol. 37, ss. 48–55
- Arbetsmiljöverket (2018). *Arbetsorsakade besvär 2018*. Tillgänglig: https://www.av.se/globalassets/filer/statistik/arbetsorsakade-besvar-2018/arbetsorsakade_besvar_2018_rapport.pdf [2020-12-05]
- Arbetsmiljöverket (2020-02-28). *Arbetsstidslagen*. Tillgänglig: <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/lagar-och-regler-om-arbetsmiljo/arbetsstidslagen/> [2020-11-05]
- Bartram, D.J., Yadegarfar, G. & Baldwin, D.S. (2009). Psychosocial working conditions and work-related stressors among UK veterinary surgeons. *Occupational Medicine*, vol. 59 (5), ss. 334–341
- Dembe, A.E. (2005). The impact of overtime and long work hours on occupational injuries and illnesses: new evidence from the United States. *Occupational and Environmental Medicine*, vol. 62 (9), ss. 588–597
- Distriktsveterinärerna (2020). *Om Distriktsveterinärerna*. Tillgänglig: <https://distriktsveterinarerna.se/vart-uppdrag/om-distriktsveterinarerna> [2020-11-09]
- Federation of Veterinarians of Europe (2018). *European Veterinary Survey 2018*. Tillgänglig: https://fve.org/cms/wp-content/uploads/FVE_Survey_2018_WEB.pdf [2020-11-08]
- Federation of Veterinarians of Europe & International Veterinary Student's Association (2015). *Veterinary Student Survey March 2015*. Tillgänglig: <https://www.fve.org/cms/wp-content/uploads/IVSA-FVE-Veterinary-Student-Survey.pdf> [2020-11-05]
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Syfte och bakgrund till frågorna i nationella folkhälsoenkäten - Hälsa på lika villkor 2004-2016*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f76dd969262d47a7ace1a24f73da8c09/syfte-bakgrund-fragorna-nationella-folkhalsoenkaten-2004-2016.pdf> [2020-11-05]
- Folkhälsomyndigheten (2019). *Statistik psykisk hälsa*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/statistik-psykisk-halsa/> [2020-11-24]

- Fordyce, P.S. (2017). Welfare, law and ethics in the veterinary intensive care unit: (A discussion of the different types of suffering that patients may endure in the veterinary intensive care unit, the legal limits to that suffering, and the ethics underpinning at what point that suffering becomes ‘un-necessary’). *Veterinary Anaesthesia and Analgesia*, vol. 44 (2), ss. 203–211
- Forte (2020). *En kunskapsöversikt – Psykisk ohälsa, arbetsliv och sjukfrånvaro* Tillgänglig: <https://forte.se/app/uploads/2015/04/psykisk-ohalsa-arbetsliv-2020.pdf> [2020-11-05]
- Försäkringskassan (2020). *Sjukfrånvaro i psykiatriska diagnoser*. (Socialförsäkringsrapport 2020:8). Stockholm. Tillgänglig: <https://via.tt.se/data/attachments/00860/f1613507-c579-40f0-ac7d-62a5a5b70ab5.pdf> [2020-11-05]
- Gardner, D. & Hini, D. (2006). Work-related stress in the veterinary profession in New Zealand. *New Zealand Veterinary Journal*, vol. 54 (3), ss. 119–124
- Gröna arbetsgivare (2016-09-12). *Svenska veterinärer utbildar sig utomlands*. Tillgänglig: <https://www.grona.org/nyheter/2016/09/svenska-veterinarer-utbildar-sig-utomlands/> [2020-11-05]
- Gröna arbetsgivare (2019). *Svensk Djursjukvård Branschrapport 2019* Tillgänglig: https://www.grona.org/siteassets/svensk-djursjukvard/Svensk_Djursjukvard_branschrapport_2019_webb.pdf [2020-11-05]
- Harvey, S.B., Modini, M., Joyce, S., Milligan-Saville, J.S., Tan, L., Mykletun, A., Bryant, R.A., Christensen, H. & Mitchell, P.B. (2017). Can work make you mentally ill? A systematic meta-review of work-related risk factors for common mental health problems. *Occupational and Environmental Medicine*, vol. 74 (4), ss. 301–310
- Hem, E., Haldorsen, T., Gjerløw Aasland, O., Tyssen, R., Vaglum, P. & Ekeberg, Ø. (2005). Suicide rates according to education with a particular focus on physicians in Norway 1960–2000. *Psychological Medicine*, vol. 35 (6), ss. 873–880
- Höjgård, S. & Sundström, K. (2020). *Brist på veterinärer? (RAPPORT 2020:3)* Tillgänglig: <https://www.agrifood.se/publication.aspx?fKeyID=2003> [2020-12-10]
- Jakobsson, U. & Westergren, A. (2005). Enkätmetodik - en svår konst. *Vård i Norden*, 25(3), ss. 72-73. DOI: <https://doi.org/10.1177/010740830502500315>
- Jervinge, K. (2019). *Arbetsmiljön inom djursjukvården 2019*. Tillgänglig: <https://www.naturvetarna.se/globalassets/4-vi-jobbar-for/rapporter/arbetsmiljon-inom-djursjukvarden-2019.pdf> [2020-11-05]
- Jordbruksverket (2013). *Djurens hälso- och sjukvård – i ett tioårsperspektiv*. (2013:19) Tillgänglig: https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra13_19.pdf [2020-12-11]
- Meijboom, F. (2017). More than just a vet? Professional integrity as an answer to the ethical challenges facing veterinarians in animal food production. *Food Ethics*, vol. 1 (4), ss. 209-220
- Morgan, C.A. & McDonald, M. (2007). Ethical dilemmas in veterinary medicine.

Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice, vol. 37 (1), ss. 165–179 (Effective Communication in Veterinary Practice)

- Platt, B., Hawton, K., Simkin, S. & Mellanby, R.J. (2010). Systematic review of the prevalence of suicide in veterinary surgeons. *Occupational Medicine*, vol. 60 (6), ss. 436–446
- Prevent (2020). *Diskutera återhämtning*. Prevent. Tillgänglig: <https://www.prevent.se/osaenkaten/tips-och-rad/aterhamtning/?epslanguage=sv> [2020-12-11]
- Psychiatric Center North Zealand (u.å.). *About the WHO-5*. Tillgänglig: <https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/about-the-who-5/Pages/default.aspx> [2020-11-05]
- Rollin, B.E. (2011). Euthanasia, moral stress, and chronic illness in veterinary medicine. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice*, vol. 41 (3), ss. 651–659 (Palliative Medicine and Hospice Care)
- Saco (2017). *Psykisk ohälsa bland akademiker*. Tillgänglig: <https://www.saco.se/global-assets/saco/dokument/rapporter/2017-psykisk-ohalsa-bland-akademiker.pdf> [2020-11-15]
- Saco (2020). *Jämför löner*. Tillgänglig: <https://www.saco.se/studieval/jamfor-loner/> [2020-11-05]
- Statistiska centralbyrån (SCB) (2020a). *Anställda (yrkesregistret) 16-64 år efter Yrke (SSYK 2012) och år*. PxWeb. Tillgänglig: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0208__AM0208E/YREG50/table/table-ViewLayout1/ [2020-12-09]
- SCB (2020b). *Antal examina i högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå efter examen och läsår*. PxWeb. Tillgänglig: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__UF__UF0205/ExaLasarOversikt/table/table-ViewLayout1/ [2020-12-09]
- SCB (2020c). *Övertid och mertid 2005-2019*. Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/a6c66d61a9c4481385ae8cf501bb5c33/am0401_2020a01_sm_am110sm2002.pdf [2020-11-05]
- SCB (2017). *Yrkesregistret med yrkesstatistik 2017*. Yrkesstrukturen i Sverige. Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/1fe7f957920f4eaf97bddcc0270553f2/am0208_2017a01_sm_am33sm1901.pdf [2020-11-05]
- SCB (2019). *Lönesök - Hur mycket tjänar...?*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/lonelok/Search/?lon=veterin%C3%A4r> [2021-01-22]
- Sveriges Radio (2019). *Kaliber*. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/artikel/7323716> [2020-11-12]
- Sveriges Veterinärförbund (2020-07-12). *Replik på Svensk djursjukvårds larm om veterinärbrist*. Tillgänglig: <https://www.svf.se/nyheter/replik-pa-svensk-djursjukvards-larm-om-veterinarbrist/> [2020-11-05]

- Topp, C.W., Østergaard, S.D., Søndergaard, S. & Bech, P. (2015). The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, vol. 84 (3), ss. 167–176 Karger Publishers.
- Torpman, O. (2017). *Miljöetik: Från problem till lösning*. Lund: Studentlitteratur
- Universitets- och högskolerådet (2020). *UHR - Antagningsstatistik*. Tillgänglig: <https://statistik.uhr.se/> [2020-11-05]
- World Health Organization (2009). *Att förebygga självmord ett stödmaterial för primärvården*. Översättning från engelska av Britta Ahlin Åkerman och Mia Franzén. Stockholms läns landsting: Karolinska institutets folkhälsoakademi. Tillgänglig: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67603/WHO_MNH_MBD_00.4_swe.pdf [2020-11-05]

Populärvetenskaplig sammanfattning

Under det senaste året har flera medier larmat om en brist på legitimerade veterinärer. Det är omdiskuterat om denna eventuella veterinärbrist kan lösas enbart genom att öka utbildningsplatserna på veterinärprogrammet. Flera studier visar att veterinärer på många håll har en hög arbetsbelastning och upplever en hög stress i arbetet. Svenska veterinärer har även en hög sjukfrånvaro såväl generellt som för psykiatriska diagnoser, högst är överrisken för sjukfall i stressrelaterad psykisk ohälsa.

Syftet med denna studie var att undersöka hur kliniskt verksamma svenska veterinärer ser på sin arbetssituation samt på sitt psykiska välbefinnande.

Undersökningen utfördes genom en webbenkät riktad till kliniskt verksamma veterinärer. Enkäten innefattar frågor kring hur respondenten upplever sin arbetssituation samt sitt psykiska välbefinnande. Detta genom 13 frågor varav 3 består av flera delfrågor. Enkäten mailades ut till Svenska Veterinärförbundets medlemmar, lades upp på Distriktsveterinärernas medarbetarwebb och spreds på Veterinärmagazinets hemsida samt i Facebookgrupper vars medlemmar uteslutande består av veterinärer. Enkäten var öppen i 19 dagar och besvarades fullständigt av 503 personer.

Resultatet från denna undersökning pekar på flera brister inom veterinärers arbetssituation. Hela tre fjärdedelar av studiens deltagare (76 %) svarade att de arbetar övertid varje vecka, vilket talar för att gruppen har en mycket hög arbetsbelastning. Förvånande är att 70 % av veterinärerna även uppgav att de trivs bra eller mycket bra med sitt arbete. En självskattning av de svarandes psykiska välbefinnande ger en medelpoäng som talar för att veterinärer inom smådjurspraktik har ett lägre genomsnittligt psykiskt välbefinnande än det för den svenska befolkningen i stort. Veterinärer inom smådjurspraktik angav även i en hög uträkning (64 %) att de upplever att deras arbetssituation påverkar sin psykiska hälsa negativt.

Anmärkningsvärt är att veterinärer inom smådjurspraktik både upplever att deras arbetssituation påverkar dem negativt i en högre utsträckning, samt skattar sitt psykiska välbefinnande lägre jämfört med övriga grupper. Därefter kommer veterinärer inom blandad praktik. De som arbetar med hästpraktik eller stordjurpraktik i fält uppger att arbetssituationen påverkar dem negativt i en betydligt lägre grad, samt skattar sitt psykiska välbefinnande högre i en större uträkning.

Studiens resultat talar för att stöd från kollegor samt kontakt med djurägare är områden i arbetet som funderar bra eller mycket bra för en majoritet av studiens deltagare. Undersökningen visar även att det finns flera områden med förbättringspotential inom veterinärers arbetsmiljö. Exempel på sådana är tillräcklig tid för varje patient, balanserad arbetsbelastning och tillräcklig lön för arbetsinsatsen. Det är möjligt att detta är bidragande faktorer till varför veterinär har en hög andel sjuk-skrivningar. Kanske är det också omständigheter som medverkar till att en betydande andel av studiens deltagare skattar sitt psykiska välbefinnande lågt.

Förhoppningen är att denna studie skall leda till en ökad medvetenhet och kunskap kring kliniskt verksamma veterinärers arbetssituation. På så sätt kan arbetet på sikt medverka till att förbättra veterinärers arbetsrelaterade psykiska hälsa. Även om resultatet från denna studie ej kan anses beskriva situationen för samtliga kliniska veterinärer, visar det på tydliga tendenser bland en betydande andel av Sveriges veterinärer. Studiens resultat understryker behovet av att mer ingående undersöka om en bristande arbetssituation på många håll kan vara en bidragande orsak till den eventuella veterinärbristen.

Bilaga

Enkäten

Sida 1

Denna enkätstudie syftar till att undersöka hur svenska veterinärer upplever att arbetssituationen påverkar deras psykiska välbefinnande.

Studien utförs utav Felicia Hogrell och är ett examensarbete vid veterinärprogrammet (30hp), Sveriges lantbruksuniversitet. Handledare är Helena Röcklinsberg, docent i etik och universitetslektor i djuretik.

Undersökningen riktar sig till kliniskt verksamma veterinärer.

Det tar ungefär 5 minuter att besvara frågorna.

Ditt deltagande i studien är helt anonymt. Alla uppgifter kommer att behandlas så att obehöriga inte kan ta del av dem.

Har du några frågor, vänligen kontakta Felicia Hogrell på fell0001@stud.slu.se

Sida 2

Hur gammal är du?

Under 30 år

30-44 år

45-64 år

Över 65 år

Definierar du dig som

Man

Kvinna

Annat

Hur många år har du arbetat som veterinär?

- < 1år
- 1- 5 år
- 5-10 år
- 10-20
- > 20 år

Var arbetar du främst?

- Smådjurspraktik
- Hästpraktik
- Stordjurspraktik i fält
- Produktionsdjurspraktik
- Blandad praktik
- Annat

Sida 3

Arbetar du övertid en genomsnittlig vecka?

- Ja, betald övertid
- Ja, obetald övertid
- Nej
- Vet ej

Har du jourtjänstgöring utöver din normala arbetstid?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Upplever du att du har en möjlighet att påverka din arbetssituation?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Hur trivs du med ditt arbete?

- Mycket bra
- Bra
- Varken bra eller dåligt
- Dåligt
- Mycket dåligt
- Vet ej

Hur upplever du att din arbetssituation påverkar din psykiska hälsa?

- Positivt
- Varken positivt eller negativt
- Negativt
- Vet ej

Sida 4

Hur belastande upplever du följande situationer i arbetet?

Delfrågor

Jourttjänstgöring
Övertidsarbete
Kontakt med djurägare
Klagomål från djurägare
Svårt sjuka patienter
Att möta djur som lider
Avlivningar
Bristande behandlingsresultat
Att väga djurskydd mot ekonomi
Tidspress
Interaktion med kollegor
Interaktion med arbetsledare/chefer
Moralisk stress (då du agerar på ett sätt som strider med din egen etiska övertygelse)
Kritik av veterinärer i sociala medier
Att känna sig kompetensmässigt otillräcklig

Svarsalternativ: Inte något belastande, lindrigt belastande, måttligt belastande, kraftigt belastande, mycket kraftigt belastande, vill ej ange

Kommentar (valfritt):

Sida 5

Hur upplever du att följande företeelser fungerar på din arbetsplats?

Delfrågor

Stöd från kollegor
Stöd från arbetsledare/chefer
Tillräcklig lön för din arbetsinsats
Tillräcklig tid för varje patient
Arbetsbelastning
Introduktion till arbetet
Utrymme för etiska diskussioner kring olika patienter/behandlingar
Möjlighet att påverka din arbetsdag
Tillräcklig utbildning
Kontakt med djurägare
Hantering av hot och våld

Svarsalternativ: Mycket bra, bra, varken bra eller dåligt, dåligt, mycket dåligt, vill ej ange

Kommentar (valfritt):

Sida 6

WHO-5 - Psykiskt välbefinnandeindex

Var vänlig markera för varje påstående vad som är närmast hur Du har känt under de senaste 2 veckorna.

Delfrågor

Jag har känt mig glad och på gott humör

Jag har känt mig lugn och avslappnad

Jag har känt mig aktiv och kraftfull

Jag har känt mig pigg och utvilad när jag vaknat

Mitt vardagsliv har varit fyllt av sådant som intresserar mig

Svarsalternativ: Hela tiden, mestadels, mer än halva tiden, mindre än halva tiden, ibland, aldrig

Sida 7

Med bakgrund av dina arbetserfarenheter, hade du valt att bli veterinär idag?

Ja

Nej

Vet ej

Sida 8

Stort tack för ditt deltagande!